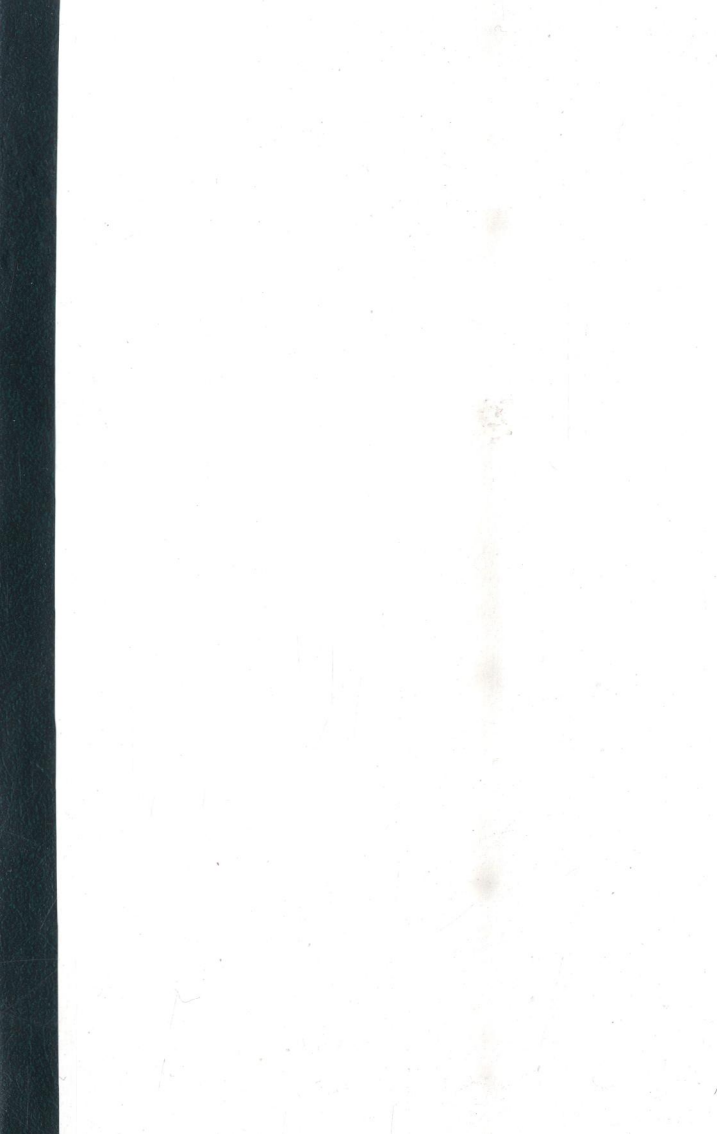

27. 7. 84
Д-р ОСИП НАЗРУК

ВИБІР ЗВАННЯ

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Накладом Української Католицької Організації
Друкарня „Графія“, Львів, ул. Тиха 5, Тел. 202-83

10

~~787~~

Д-р ОСИП НАЗАРУК

ВИБІР ЗВАННЯ

Виклад виголошений дня 7 травня 1934 р.
для VII і VIII кл. філії Української
Академічної Гімназії у Львові.

16(16)

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Накладом Української Католицької Організації
Друкарня „Графія“, Львів, ул. Тиха 5, Тел. 2-83

4421.202.5

Мotto: Про різницю між чоло-
віком першої і п'ятої класи рішає ви-
тривалість у побіджуванні непово-
днень і в починанні всего на ново.
Morley.

ВІДБИТКА З „НОВОЇ ЗОРІ“.

З доручення „Батьківського Кружка” вашої гімназії й за дозволом ваших шкільних Властей маю вам виголосити виклад про найтяжшу справу, яку взагалі старший чоловік може обговорювати з молодю. А саме маю говорити про справу т. зв. життєвої мудрости, то значить розумного практичного поведення в життю. А з тої дуже трудної області доручено мені обговорити найтяжший пункт: вибір звання, себто фаху, заняття, в котрім кождий з вас мавби виобразуватися, щоб на будуче з того звання здобувати для себе хліб, розвиток своїх здібностей і задоволення, а для суспільности якийсь пожиток.

Та справа все належала до найтяжших. А говорити мені про неї тепер — особливо трудно з двох причин: бо тепер взагалі всі фахи переповнені і ще тому що я приблизно 10 літ за молодий, щоб викладати практичну життєву мудрість. А саме я під тим оглядом уважаю за найрозумнішу стару засаду культурного Гіндостану, котра вчить, що ніхто з людей не повинен інших учити життєвої мудрости, коли сам не має 60 літ життя: бо до 20 року життя повинен переважно гратися, бавитися, до 40-го вчитися, до

60-го інтензивно працювати, а від 60-го року життя може вчити інших, коли сам не змарнував свого життя і сам у нім чогось навчився та відчуває в собі покликання вчити інших. Отже мені бракує ще дев'ять літ до 60-тки. Та я мусів взяти на себе перед часом обов'язок поговорити з вами про згадану справу, просто тому, бо мені сказали, що й інші відмовляються з різних причин. Принявши той обов'язок, я надолужив брак моїх літ по можливості совісно тим, що обговорив сю тему з розумними людьми, котрі мають по-верх 60 літ і з родичами на засіданні, що на скільки час мені дозволив перестудіював я ту справу, переглядаючи й перечитуючи твори старих і нових письменників, що займалися такими справами, та ряд річників педагогічних органів і приготував в тій справі спеціальну анкету з питаннями до вас на письмі, на котрі ви також писемно відповіли. Щойно по такій підготовці обдумав я ту трудну справу, зробив докладну диспозицію на письмі і з вислідом моїх думок приходжу тепер до вас.

Наперед представляю вам вагу вибору звання і труднощі того вибору.

Хто минеться зі своїм званням, то значить хто зле вибере собі фах, той зробить або постійно робитиме отсих сім злих учинків:

1. Змарнує гроші своїх родичів і працю своїх учителів та надармо займатиме

місце іншому, котрий мігби більше і краще працювати.

2. Навіть при великім напружуванні даватиме в своїм фаху менше і гірше ніж повинен давати.

3. Може наробити великої шкоди.

4. Не матиме радості з праці.

5. Ніколи не осягне певности в праці.

6. Буде непотрібно терпіти в життю.

7. Ізза постійного незадоволення стане насінником розкладу і гнилі в суспільности.

Отже хто недобре вибере собі фах, той буде на все своє життя шкідником і тягарем для себе самого, шкідником і тягарем для своєї родини, шкідником і тягарем для свого народу і шкідником і тягарем для кожної суспільности, серед котрої опиниться.

Інакше кажучи: справа вибору звання се справа дуже важна особисто, родинно, національно й суспільно, то значить — для всего людства. Бо особливо сьогодні народи всякою лучбою дуже сильно зв'язані з собою, отже хто став шкідником свого народу через злий вибір звання, той дуже легко може стати шкідником всякої іншої суспільности.

Таку вагу має вибір звання. Одначе перевести добрий вибір звання се справа дуже трудна. Вона вимагає:

1. Знання бодай поодиноких груп ріжних фахів, знання їх вимог і підготовки, як також виглядів на заняття в данім

фаху. Яка се великанська область, можна зміркувати по тім, що нпр. в Німеччині, як пише учений Фрідріх Шнайдер, начислено 15.000 фахів! Вправді в менше розвинених краях є менше фахів, але все таки є їх тільки, що треба цілих комісій, зложених з робучих людей, аби могли зорієнтуватися в тій області.

2. Дальше щоб порадити комусь, який фах мавби вибрати, на те треба знати ту людину і то знати докладно в трох напрямках: I: фізичне здоров'я людини, II: її духові здібності й нахили, III: її етичні, моральні властивості. Се третє пізнати найтрудніше, бо драб дуже рідко признається, що він драб або й ніколи не признається, а навпаки: старається закривати свої злі сторони й учинки. Отже деякі учені виразно пишуть, що ізза тої третої трудности в досліджуванні людського нутра ніяка порада вибору звання ніколи не вспе добре виконати свого завдання. Та й без тої найбільшої трудности також інші менші трудности настільки великі, що навіть Німці, котрі вже далеко поступили в теорії та практиці вибирання звання, признаються, що як слід виконувати того завдання не можуть. Переглянувши ріжну літературу в тій справі, виробив я собі такий погляд:

Щоби з сякими-такими виглядами на успіх сказати комусь, до якої групи фахів він надається, на се треба:

1. Устно поговорити з кожним кандидатом зокрема.

2. Поговорити з його родичами.

3. Поговорити з його учителями.

4. Поговорити з його товаришами.

5. Поговорити з його лікарем шкільним і ще одним.

6. Докладно перестудіювати писемні відповіді кандидата на різні питання.

7. Відбути з ним іспит в присутності цілої комісії, зложеної з досвідчених людей, бо оден чоловік не може на все звернути уваги. При тім лікарі мусілиб видати свою опінію не на підставі побіжних оглядин кандидата, але на підставі докладного знання його організму, спертого на довшім знаомстві і на писемній анкеті про його перебуті недуги.

На загал при тім мусілиб бути заняті чотири групи людей з життєвим досвідом, а саме: 1. Родичі. 2. Учителі. 3. Лікарі. 4. Економісти ріжного рода, котрі зналиб господарське життя в ріжних його областях, як виглядає ринок праці ріжних фахів і як довго мусить тревати підготовка до виконання кожного фаху та кільки така підготовка мусить необхідно коштувати. І коли все те булоб вистудіюване і виконане, то всего того — ще за мало! Бо для відповідного покермування кандидатом на його новім шляху треба ним займатися також якийсь час і по виборі звання: без того пересічна одиниця легко може знеохотитися і звихнутися,

навіть маючи всі дані до опанування фаху. Притім не вільно забувати, що практика в Німеччині виказала, що 20%, отже пята частина всіх, що скінчили школи, ще фізично за слабкі до опанування якого небудь фаху: то значить що кожному п'ятому абсолювентови школи треба ще лишити якийсь час, щоб він скріпився заки возьметься до праці над своїм будучим фахом. Коли сего не робиться зі слабшими одиницями, вони мимо найлучшої волі знеохочуються до свого звання, бо відчують, що вони за слабкі до нього, а не знають, чи будуть міцніші.

Вже з сего короткого представлення трудностей, звязаних з вибором звання, мусіли ви прийти до слушного висновку, що я не дам вам конкретної поради в тій справі, просто тому, що не тільки я як одиниця такої штуки втяти не годен, але не годні того як слід зробити навіть цілі комісії серед найкультурніших народів Європи.

Коли так, можете собі подумати, то нащо того реферату про вибір звання? Він зовсім непотрібний. Одначе так не є. Покажу вам се на однім образів прикладі: На берегах океанів, морів, озер, рік і ставів є т. зв. пляжі, себто місця, де в літі люди купаються й вигріваються на сонці. На тих пляжах є уряджені деревляні руштовання, нераз доволі високі, з котрих молоді люди скачуть в воду. Отже уявіть собі, що той скок у воду

представляє вибір звання. Річ ясна, що ніхто за вас скакати в воду не може, коли ви маєте з того руштовання скакати в воду, але старші люди, котрі вже і самі скакали з такого місця в воду і мають обсерваційний досвід, бо в своїм життю бачили вже багато людей, що скакали, — можуть вам дати дуже пожиточні вказівки про те скакання. А саме вони на підставі свого досвіду й обсервації можуть вам сказати, чи дошка, з котрої маєте скакати, не зогнила і як переконатися, чи вона не зогнила, можуть вас поучити, що се річ дуже небезпечна скакати з тої дошки так, аби впасти на воду животом (бо можна такий скок тяжко відхорувати й навіть убитися), а треба скакати або коміть головою або прямо, ногами вділ. Розуміється, скакати коміть головою дуже небезпечно тоді, коли вода в тім місці не глибока, бо тоді можна розтріскати собі голову до каменя в воді, або застромитися головою в пісок і задушитися або можна скрутити собі голову. Отже всі ті важні обставини звязані зі скоком в воду можуть вам вияснити ті, за котрими є вже літа досвіду й успішних скоків. Та скакати мусите безумовно ви самі так, як жити мусите самі. Того за вас ніхто не зробить, навіть найрозумніші люди.

Перша й головна думка, яку в справі вибору звання поручили мені сказати вам старі розумні люди, з котрими я переговорив ту справу, думка, з котрою я також

вповні годжуся, виглядає так: Як дім має чотири вугли, так людське життя має чотири важні, основні точки — уродження, вибір звання, вибір жінки і смерть. На своє уродження ніхто впливу не має, на свою смерть також ніхто, хіба люди ненормальні.

А на вибір звання і вибір жінки ніхто не повинен впливати з боку, бо потому той, що вибирає звання або жінку під впливом іншого чоловіка, нарікає звичайно ціле своє життя. В обидвох тих дуже важних справах можна радитися інших людей, але безумовно треба рішатися самому, бо обидві ті справи належать до справ, про котрі народна приповідка слушно говорить: Людей питай, а свій розум май.

Щоби добре вибрати звання, треба не тільки знати обставини зв'язані з різними фахами, але треба також знати бодай здебільшого те, що промовляє за різними групами фахів і проти них, словом — треба знати життя, якого молодий чоловік, котрий доперва вступає в життя, очевидно знати не може. Тому власне старші люди мають обов'язок представити молоді правдиво, що довкруги неї діється, що її жде та як входити в життя. Іншими словами кажучи, старші люди можуть допомогти молоді зорієнтуватися в передумовах вибору звання і можуть дати вказівки, як і що треба робити по виборі якогось звання.

По сім вступі приступаємо вже до

самбі річи. Тут наперед треба відповісти на питання, що таке звання? Се поняття має два значіння. Передовсім означає воно, як уже сама назва каже, внутрішній голос, котрий кличе і взиває кожного з нас, вибрати собі в рамках суспільности такий круг завдань і роботи, щоб він був для нас трівкий, то значить, щоб ми працювали в нім вже ціле наше життя. А друге значіння поняття „звання” відноситься вже не до того внутрішнього голосу, котрий нас кличе, зове, щоб вибрати собі якусь роботу і присвятити їй ціле своє життя, — тільки відноситься таки до тої вже вибраної роботи. Називаємо її також фахом, розуміється тоді, коли ми тої роботи вже навчилися й добре розуміємося на ній. Бо хто не опанував основно ніякої роботи, той ніякого фаху не має і не знає. В трівкім і на все життя призначенім крузі діяльности свого фаху має кождий з нас здобути собі передовсім хліб. А в разі коли вибір буде добрий, то здобудемо собі також можливість розвитку особистих здібностей, нахилів і зацікавлень, що дає радість з життя. Дальше в тім другім випадку, то значить коли вибір звання добрий, здобудемо собі відповідне соціяльне або суспільне становище і відповідне значіння в суспільности. Все те річи дуже важні і для оди-ниці і для нації, держави, суспільности як спільноти.

Оден з головних обовязків кожного

чоловіка це совісне опанування й виконання своїх обов'язків в області свого звання. Одностороннє виконання свого звання тільки в тій цілі, щоб на тім як найбільше заробляти, або тільки в тій цілі, щоб мати успіхи й тим імпонувати іншим, доводить згодом до затрати вдоволення, яке лучиться тільки з совісним й основним виконанням звання. А хто утратить вдоволення з виконання свого звання, той незабаром утратить і охоту до його виконання та щораз більше занедбується. Щоб не стратити вдоволення з доброго виконання свого звання, на те потрібні три передумовини:

I. Вибрати звання відповідно до обставин свого життя. То значить рішитися на вибір такого звання, якого опанування можливе. Або ще виразніше кажучи: колиби хто з вас рішився стати нпр. англійським королем та вперся при тій своїй постанові, то річ ясна, що навіть при найбільшій здібності й витревалості англійським королем не буде, бо нема такої можливості в області його життєвих обставин. А хто вперсяб при тім, що таки „мусить” стати англійським королем, той доведе до того, що стане маняком, але англійським королем таки не буде.

II. Дальше, щоб мати вдоволення з вибору й виконання свого звання, треба вибрати таке звання, до якого маєте здібність. Напр. хто має слабі очі, той не повинен собі вибирати звання астро-

нома, хто має слабкі груди, той не повинен ставати фаховим спортсменом і вправлятися в скорім бігу до мети, бо з того крім катастрофи ніщо не вийде.

III. Вкінці щоб мати задоволення з вибору й виконання свого звання, треба мати нахил і охоту до нього. Се річ зовсім інша ніж здібність до якогось звання. Є люди навіть дуже здібні „до всего“, як то кажуть, але часто лучається, що якраз такі люди не мають охоти до нічого. І тому вони марнуються далеко скорше ніж менше здібні, але такі, що з охотою беруться до праці. Бо як хто не хоче робити, то гірше ніж не може.

З тих всіх причин змагати до досягнення задоволення й радості з виконання свого звання се прямо моральний обов'язок чоловіка. А використовувати якусь установу тільки на те, аби мати з неї засоби до життя й не давати їй всего того, що по своїм силам можна було б дати, се річ неморальна. Ствердження сих тез має не тільки теоретичне значіння. Воно дуже важне також для життєвої практики, бо де панує неморальне відношення одиниць до установ, там мусять зачатися гниття наперед тих одиниць, тому тих установ, в котрих є такі одиниці, а тому й цілої суспільності, що має такі неперевіряні установи. Колиж суспільність починає гнити, тоді се має страшні наслідки для щораз більшої кількості одиниць і так поступає гниль аж

до цілковитого ослаблення, зганґринування й упадку. Все те логічно і з залізною послідовністю виходить одно з другого. А до острого логічного думання треба завчасу вправлятися, бо слушно пише польський діяч Порембський, що „стислість у висказуванні своїх думок, в формулюванні відповідей, в аргументації — се одна з підставових передумов фахової праці в дуже багатьох областях.”*)

І тому, щоби придивитися спосібowi висказування ваших думок уладив я аж дві анкети між вами та просив вас відповісти писемно на різні питання. Хто з вас того ще не зробив, нехай буде ласкав зробити хочби й по maturі, бо се придасться також до статистики й до належного оброблення цілої теми, як не мені, то іншому, хто буде студіювати ту справу.

Фах або звання вибираємо на те, аби його по перше опанувати, по друге добре виконувати. Отже кожному ясно, що чоловік хорий не може ні добре опанувати фах, ні добре його виконувати. А є дві великі групи хоріб: одна незалежна від людини і про ту групу недуг нема що говорити, а друга група недуг залежна від нас. То значить, що ми самі стягаємо на себе ту другу групу недуг і тим самим

*) Гл. „Zrąb“, 1932, том 12. Inż. Eugeniusz Porębski: Wykształcenie w ramach programu szkół średnich i wartość zdobytej wiedzy w pracy zawodowej.

робимо себе нездібними і до опанування фаху і до його виконання. Або інакше кажучи, самі робимо себе нещасливими на все життя. В вашім віці можна зробити себе недужим і нераз на все життя нещасливим головню через недуги полові. Богато є таких молодих хлопців, що уважають себе нпр. патріотами, але не оден не хоче подумати над тим, що коли не здержиться від тих річей, то стає хорим на все життя, стає не — пожиточним чоловіком для свого народу, але тягарем для нього і неужитком, який загроює атмосферу довкруги. Такий нещасник очевидно ніякого фаху порядно опанувати не годен. В культурних народів на заході, нпр. в Англіїців переводять під тим оглядом статистику мужеської молоді під словом чести на зїздах. І показується, що там звичайно всего 3 до 4% студентів університету сходилося з жінками. А в нас далеко гірше. Ось де одна з головних причин сили і пружимости горішної верстви англійської нації й рівночасно одна з головних причин охлялости горішної верстви нашої. Коли з усього мого викладу бодай часть між вами запам'ятає собі отсю пересторогу і приміниться до неї в житті, то я не буду уважати змарнованим час, який я присвятив на вироблення сего викладу, а ті, що мене послухають, подякують мені колись в думці своїй, хоч мене вже на світі тоді не буде. Коли ви збережете своє здоровля, сперте на невин-

ности, то світ отвором стоятиме перед вами. Здоровий чоловік, навіть коли він у великій біді, має можливість кинутися в світ, а хорий не може собі дати ради.

Та небезпечні для людини бувають не тільки недуги тіла. Ще більше небезпечні недуги людського духа. Найбільше шкодить людині в життю недуга духа, котра полягає на перецінюванні себе самого і на показуванні того другим. Се доказ захитання внутрішнього почуття рівноваги, котре все кінчиться катастрофою так в життю одиниць як і цілих народів. Таке перецінювання себе викликає цілий ряд інших надзвичайно шкідливих блудів. Нпр. такий чоловік буде безконечно чванитися перед іншими, буде все про себе говорити й вихвалювати то себе, то свої вчинки, то свої річі, то навіть буде хвалити свою глупоту і свої блуди! Нпр. такий ученик буде чванитися тим, що він не вчиться лекцій або не приготується до іспитів, хоч таке поведіння очевидно дурне: бо хто обманом перейде школу, чи гімназію чи університет, чи якунебудь іншу область праці, той по перше нічого не буде знати, по друге привикне до обману, по третє на все життя остане непотрібом і тягарем для інших, по четверте буде посміховиском між людьми і ніколи не матиме сатисфакції з життя. Внутрі такого чоловіка аж кишить від усякого рода зіпсуття, котре скорше або пізніше мусить його довести до загибелі,

до змарнування цілого життя. Та з другої сторони не треба знов уважати себе за останного нездару, котрий до нічого неспосібний, бо се передовсім неправдиве, а по друге таксамо в життю шкідливе як і перецінювання себе. Не святі горшки ліплять, або інакшими словами: при совісности і пильности можна досягнути дуже багато. Пильність і совісність важніша навіть від найбільшої здібности, за котрою не стоїть пильність: бо пильний чоловік навіть без замітної здібности опанує свій фах і забезпечить життя собі та своїм близьким. А навіть дуже здібний чоловік, котрий не має пильности й витревалости, доведе тільки до перецінювання себе і все кінчить зле.

Якже виробити в собі ту внутрішню рівновагу духа, без якої не допоможе нікому навіть найлучший вибір фаху, бо без тої внутрішньої рівноваги чоловік мусить скінчити розбиттям і нещастям. Се, що тепер хочу вам сказати, вважаю найважливішою справою, та zarazом найбільше делікатною. Отже зачну дуже далеко.

Прошу собі уявити нутро Австралії, де на величезних просторах тягнеться пустиня далеко страшніша від Сагари. Ту страшну пустиню в Австралії називають по англійськи „Невер-Невер Ленд*)”. Навіть біля неї степи покриті такою травою, якої

*) То значить: Така пустиня, що з неї ніколи ніколи не буде (урожайний) край.

не годно їсти ніяке сотворіння і ріки, коли які лучаються, звичайно не мають жерел і в літі майже зовсім зникають або переміняються в довгий ряд нездорових багон, а в зимі, то значить в дощевій порі так нагло прибувають, що рівень їх до кількох хвилин підноситься навіть на 30 метрів високо. І уявіть собі в тім страшнім краю десь серед непроходимих гущавників дике муринське плем'я, таке упосліджене, що сила його ума сягає тільки до зрозуміння в математиці трох перших одиниць, а вже на чотири кажуть „богато” і не годні відрізнити чотирох від 10. В області зброї додумалися вони тільки до звичайного патика. Навіть лука і стріли не знають. Вони постійно голодні, тішаться коли можуть зїсти червака, що вилізе з землі по дощи — і друкаться над ним. Ті бідні люди кормляться також землею, а „влада” їх сягає лиш так далеко, як далеко сягає їх патик. Та не—відомий вам бумеранг, котрий кинений під певним кутом, вертає до свого власника, коли вдариться до твердого предмету, — тільки звичайний патик, бо до бумерангу додумалися тільки деякі тамошні племена. Значить, представте собі найнище людське плем'я, найтупіше, найдурніше й найбільше нещасливе, яке тільки можете собі уявити.

А за хвилинку перенесіться своєю уявою в головне місто найбільшої держави, яку колинебудь бачила історія, в Лондон, столицю Великої Британії над Тамізою.

Вечеріє. Вже засвітили безконечні ряди світел на вулицях тої столиці світа. Вже в бюрах і робітнях її також заясніли світла. Увійдім на хвилину в будинок англійської адміраліції, до бюро її головного начальника. Входимо. Велика кімната. На стінах висять морські мапи. На столі стоїть лампа з зеленою умброю. А при столі сидить старший вже чоловік, що якраз тепер переводить контролю великобритійської фльоти. Він натискає оден гужик по другім, бере слухавку в руку, прикладає її до вуха і каже: „Гальо, Гібральтар? Хто при телефоні?” Одержавши відповідь, дає диспозиції й накази. Потому таксамо: „Гальо, Мальта?” і „Гальо, Аден?” і „Гальо, Сінгапор?” і „Гальо, Мельбурн?” і „Гальо, Ванкувер?” і „Гальо, Квібек?”. В короткім часі перебіг всі головні военні пристані Великої Британії на всіх океанах світа і дав команді кожної з них відповідні припоручення. В разі вибуху війни той оден чоловік може при тім столі до яких 20 мінут порушити всю великанську военну флоту Великої Британії, на всіх морях і океанах землі, всі ті кольосальні дріднавти і супердріднавти, котрі годен собі уявити лиш той хто їх бачив,— і всю ту силу може пхнути в однім напрямі. А горе тим містам, на котрі вони звернуть дула своїх гармат, що стріляють дуже прецизно, на підставі докладних математичних обчислень.

А тепер прошу в умі своїм порівна-

ти того бідного австралійського мурина, котрого „влада” не сягає далше як його патик, і того могутного льорда адміраліції найбільшої держави світа, котрого воля до 20 мінут може викликати великий рух і великі та важкі в наслідках зміни дослівно на цілій кулі земній.

І прошу собі відповісти на питання, чи тому муринови, котрий уміє рахувати лише до трох, можна вияснити великанську могутність англійського льорда адміраліції та гармат його воєнних кораблів, котрі точно стріляють на підставі льогаритмових обчислень... Думаю, що правдоподібно кождий з вас скаже: „Се річ неможлива“.

А прецінь той льорд і той мурин живуть на тій самій пилинці вселенної, що називається землею. А прецінь вони живуть в тім самім часі, рівночасно. А прецінь вони походять з одного кореня... І всі віруючі поважні учені стоять на становищі, що з одного кореня походять всі людські племена. Отже коли є такі людські ества, котрі не годні зрозуміти іншого людського ества, хоч живуть рівночасно на тій самій землі й походять з того самого роду, то якже можна припускати, що ми можемо колинебудь зрозуміти всі комбінації фактів і можливостей нескінченного всесвіта, котрі діються в нескінченім часі! Відки той всесвіт взявся? Як він повстав? Відки в нім взялася кристалізація, кольористика, рістня, дум-

ка? Чи має все те яке призначіння і коли має, то яке? Чим ріжниться виразно матеріальна частина нашого ества від тої другої, яку відчуваємо, хоч її не бачимо? Яка наша властива суть? Чи маємо ми яку ціль і коли маємо, то яку? Про всі ті і подібні справи і проблеми думають люди відколи вони взагалі існують, може й сотки тисяч літ.

Се річ певна, що крім культур, які знаємо, були на землі й культури, яких не знаємо, посідаючи тільки невиразні дані та нечисленні докази, що ті культури прецінь були. Та мимо незмірної праці ума, яку людство вложило в розвязку загадки своєї власної і загадки всесвіта, не маємо своєї розвязки тих загадок. І ми віддалені від розвязки тих загадок не так як віддалений той мурин від того англійського льорда, котрих я щойно описував, тільки ми віддалені нескінчено далше. Всі людські спекуляції, теорії й гіпотези валяться одна по другій, навіть в таких на око простих річах, що аж смішно виглядає, як можна так плутатися в тім всім. Як певно знаєте, нпр. така до недавна певна теорія, що пояснювала вибухи вулканів тим, що внутрі земної кулі є горяча лява, тепер основно захитана. Повалені теорії Канта і Ляпляса, захитана теорія атомістики, словом — все захитане, повалене, розбите. І вже видно, що в тих таємничих справах таксамо буде захитане, повалене й розтоптане все,

що появиться, хочби було так уосноване, що довго людство не бачитиме ні одної щілини в новісенській теорії, як не бачили попередні покоління в тих теоріях, в які вони вірили. Нема ніякої підстави припускати, що буде інакше з тими теоріями, в які вірить теперішнє покоління.

А прецінь в тій суматосі й загальній руїні та хаосі є одна думка, котра все горить і світить в людстві і над людством, думка, котру мав кождий без виїмку нарід і мало кожде племя, яке коли небудь жило на землі. І кожде конало, як тільки зіпсуття викорінювало ту думку хочби тільки з провідної верстви його. Щож се за думка, котрою жили й без котрої вмирали навіть наймогутніші народи і культури? Се думка про Бога, про релігію і про чесне та совісне відношення людей до них. Се найважливіша з думок в кожній справі і також при виборі звання або фаху.

Заки спробую доказати вам се, стверджую, що многі з вас не вглибилися в ту думку як слід: вношу се на підставі анкети. А саме на питання про відношення до релігії тільки одна третина між вами відповіла, що відношення її добре, друга третина відповіла неясно, трета на се питання не відповіла*). Роблю з тих відповідей отсі висновки: Ті, що не відповіли

*) Відповіді на анкету мали бути і були безіменні.

на питання, яке їх відношення до релігії, вже на злій дорозі. Ті, що відповіли, що для них та справа байдужна, очевидно йдуть в небажанім напрямі. Тільки частина між вами вірить свідомо в Бога й позитивно відноситься до Церкви і релігії.

Перестудіювавши ваші відповіді, я дуже втішився ними, особливо коли дійшов до відповідей у справі релігії. А знаєте, чому я втішився ними? Бо за моїх часів наша молодь в вашім віці була майже на 100% — атеїстична. А що між вами є поважна частина свідомо віруючих, то се великанський поступ! Значить, тепер маємо поважну часть здорової молоді. Се багато в порівнанні з тим, що було до недавна. Дуже багато!

Я не катехит. Як бачите, я чоловік світський. Колиж про релігію говорю те, що говорю, то роблю се на підставі всего свого життя, бурливого життя, з великим радіусом під оглядом простору і пригод, які я перейшов і пережив. Та що значить досвід життя одного чоловіка в порівнанні з досвідом життя цілих народів і людства! Ви маєте вже настільки знання історії, що можете також оцінити вплив релігії на здоровля цілих народів і культур. Ви певно памятаєте з історії старинної Греції, що не довго вже тревала державна незалежність Атен від часу, коли в тім багатім і величавім місті треба було зробити судовий процес за зневажування подоб богів. І певно знаєте також, що

недовго вже тревала сила старинного Риму, відколи в нім пропала пошана релігії й авгури зачали дивитися на неї як на ремесло, з которого можна жити і — сміятися. Се відомі вам докази на те, яка дуже важна релігія в історії народів. Релігія дає народам життя і здоровля, брак релігії, навіть у частині народу, в провідній верстві його, правильно й напевно доводить до передвчасної гнилі і смерти цілих народів і культур.

Колиж так діється з цілими народами, то щож доперва говорити про одиниць! Релігія, віра в Бога, котрий все бачить і все знає, котрий буде судити кожного з нас, се найглибша суть, найглибше ядро думки, волі і почувань кожної розумної людини, се та вага, що не дасть нікому стати легким під оглядом обичаїв і моралі та полетіти в пропасть, куди все несе таких людей вонючий вітер пристрастей. Віра в Бога, котрий все бачить і все знає і буде судити кожного з нас, се той найцінніший з компасів, без которого ніхто, але то рішучо ніхто не може щасливо перейти свого життя. І нема більшого дурня від того, хто кидає від себе той життєвий компас!

Ну а якийже звязок має віра в Бога з вибором звання? кождий з вас має право запитати мене. Отже звязок між вибором звання і добрим його виконанням та вірою в Бога дуже сильний і тісний. Хто знає нпр. історію мистецтва,

той знає й те, що найсолідніші й найкращі праці виконували люди тільки в часах глибокої віри в Бога. Хто з вас не чув про величаві святині середновіччя? Та може не кождий з вас знає, що в тих святинях є різьби так високо поміщені, що там не годно їх оцінити навіть найвправніше людське око. А над тими різьбами працювали майстри середновіччя нераз ціле своє життя, хоч очевидно знали, де ті різьби будуть уміщені, отже знали, що людські очі не зможуть їх так високо оглядати і подивляти. І мимо того викінчували їх з найбільшою докладністю й солідністю, кождий їх пальчик і кождий фалд. Річ ясна, що вони тих величавих праць не робили для пустої слави між людьми, тільки для Божої слави: почувуючи в собі Богом даний талант, не заковували його, не марнували в лінивстві й не розмінювали на пустий розголос між людьми, ні на гроші. Заробляючи тільки, кілька потребували для себе і для близьких своїх, вкладали всю свою силу і всю свою здібність у свій фаш. І тому доходили в нім до надзвичайної вправи, до майстерства, ніколи небувалого в часах безвірства й у невіруючих людей.

А тепер порівняйте для контрасту і для науки з того контрасту нпр. ліберального, то значить атеїстичного лікаря, котрий занюхав гроші в пацієнта, або в його родичів. Якже такий лікар, що не вірить в Бога і має жадобу гроша,

буде „лічити” хорого? Гадаю, що кожний з вас додумається, як. Такий „лікар” очевидно буде вмовляти в чоловіка хворобу, навіть коли тої хвороби вже не буде, буде його психічно пхати з одної недуги в другу, коли не зробить ще щось гіршого. Довіря до такого лікаря мати очевидно не можна. Тільки дуже наївний чоловік може мати довіря до безбожного, в котрім нема внутрішньої високої контролі — і нема стриму, з виїмком страху перед криміналом.

Коли хтось з мурованого шляху з'їде на манівці, де нема навіть стежки і хоче їхати таксамо скоро або й скорше як їхав битим шляхом, то очевидно поломить колеса, поломить ноги коням і може навіть собі скрутити карк. Чому? Бо він опустив вже спрактований шлях, зламав традицію досвіду. Правда, буває й кепська традиція. Якже пізнавати, котра традиція добра?

Як у математиці можна справдити рахунки, чи вони добрі, так можна се зробити також в історії думок, фактів, подій, розуміється, не таким способом як у математиці і не в такому роді. А саме в історії робиться се так: Коли хочемо справдити, чи якась думка правдива, чи якийсь досвід учить нас чогось, то маємо на те лиш оден спосіб: переконатися, що про ту саму справу думали, говорили, писали найвизначніші уми різних країв, культур, епох, і то такі найвизначніші люди,

які між собою не знали і на себе не впливали. Коли думки таких зовсім чужих собі людей годяться з собою в якійсь справі, то се знак, що та справа дійсно так представляється, як вони кажуть. Се так званий „*consensus ingeniorum*“ (згода великих умів). Чи маємо таку згоду найбільших умів людства на якісь думки і твердження? Маємо. Нпр. є на досвіді сперта думка Римлян, великих практиків в державних справах, яка годиться зі словами Ісуса Христа: *Omne regnum in se ipsum divisum dilabitur* (кожда держава поділена в собі розлітається). Тай не тільки держава! Кожда родина, кожда збірна установа, як тільки в ній зачнетесь незгода, тратить на дармо свої сили на ту незгоду і на взаїмне шкодження собі замість уживати сил на взаїмну допомогу. І тому паде на силі, на значінні та згодом може зовсім розлетітися. Чи маємо потвердження тої староримської правдивої тези? Маємо і перед Римом і по нім, маємо з таких країв, які зі старим Римом не мали культурних звязків, як нпр. зі старого Китаю. Ну й тепер можна переконатися в життю, що та думка правдива. Таких думок, котрі можемо справдити через згоду різних визначних умів людства, є більше. Нпр. думка, що ні дикі звірі, ні пожежа, ні повінь, ні морове повітря не пошкодить ніякому народови так страшно, як він може пошкодити собі сам або через нерозумних людей у правління своїм.

І на потвердження сеї правдивої думки можна навести вискази великих мислителів людства з різних часів, культур і народів, мислителів, котрі себе взагалі не знали, ніякого впливу на себе не мали і навіть не могли мати, а до того погляду дійшли на підставі обсервації життя і власного досвіду. Тому, що той досвід показався такий сам у різних часах, в різних землях і серед народів різних рас та різної вдачі, можемо той досвід уважати правдивим.

Та між всіми думками цілого людства зі всіх часів його існування на всіх просторах, які колинебудь замешкували люди, нема ні одної думки, котра щодо згідливости висказу про неї моглаб рівнатися з думкою людства про Бога. Значить, нема тай ніколи не було ні одного народу й ні одного племені в ніякім часі й на ніякій землі, серед котрих його дійсно визначні уми, що робили добрі діла тим народам і тим племенам, думалиб і говорилиб, що Бога нема. Ті, що заперечували сю підставову думку людства, котрою людство жило, живе і буде жити, належали до умів другорядних, котрих не памятало вже друге-третє покоління. До того були се люди звихнені, вибиті чимсь з правильного тору життя, словом — люди хорі, котрі появлялися все в часах розкладу і гниття як показники такого часу, що приспішували сповнення його недолі. Та дійсно визначні і

всі великі уми людства все і без виїмку проявляли покору супроти таємниць Бога і всесвіта і багато з них висказало виразно свою втіху з того, що їм удалося побідити в собі силою своєї волі сумніви щодо віри в Бога, коли такі сумніви на них находили. Се власне були ті, що репрезентували здоровля і силу, чистоту і розвиток проводу цілих народів. Очевидно смішно булоб припускати, що всі вони щодо одного були в якійсь злодійській „змові” з собою, аби мовляв „обдурювати” людей. Смішно тому, бо прецінь великі уми визначаються й великою цивільною відвагою, великою чистотою й великою твердістю характерів. Зрештою вони в різних краях і в різних часах навіть фізично не могли „змовлятися” з собою, якби вже психічно здібні були до обману такі типи як нпр. Аристид.

Отже се прямо доказ хоробливости способу думання тих, що твердять про якусь „змову” віруючих людей в тій справі. Докази на те, що здорове, а що нездорове, видно в цілій історії людства.

Отже хто ломить споконвічну традицію людства, котре весь час і всюди зверталося думкою до Бога, той мусить опинитися в страшній пустині духа, в його „Невер-Невер-Ленді“. Не желяю нікому з вас, щоб заблукав туди, бо поворот з тої жахливої пустині не кожному даний. Я блукав по страшнім „Невер-Невер-Ленді” людського духа і кажу вам щиро: Там не

росте ніщо з того, що обіцяють зводителі, та крім їдкого піску, котрий засипає очі, можна там побачити тільки фата моргану злудну... Та фата моргана зовсім пуста, вона повстає — з горячки у власній голові.

А тепер щодо здібности тих, котрі без глибокої віри в Божу силу і поміч беруться до праці. Практика доказує, що здібність таких людей, коли вона навіть існує, не може рівнатися з талантом, скріпленим вірою в Божу силу.

Ви мали те щастя в вашім недовгім ще життї, що osiąгнули початки класичної освіти. Коли будете дальше працювати над собою, маєте змогу опанувати своїм умом найвисші області людської думки. А покищо ви знаєте між іншим початок трох найбільших творів класичних літератур в оригіналах, знаєте Іліяду, Одиссею й Енеїду. Дві перші се твори Гомера або невідомого автора чи авторів, бо є про те різні теорії. Автора третього великого твору знаєте. Не будемо тут застановлятися над тим, чи Гомер був автором Іліади й Одиссеї, чи тільки Іліади або тільки Одиссеї, чи ні одної з них, лише хтось, кого назвали Гомером, зібрав ті епопеї, величаві змістом, обємом і красою. Хтось се очевидно мусів зробити, і то мусів се бодай в завязку робити оден, бо є в тім порядок, який розвивається з одного поняття. Та не в тім річ. Нас тут цікавить порівняння духового наставлення авторів

тих трьох найбільших творів класичного греко-римського світа. Се духове наставлення виразно видно зараз на самім початку кожного з тих творів. Отже:

„Іліяда” зачинається, як знаєте, отсими словами:

Μῆνιν ἄειδε, θεῶν, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
οὐλομένην, ἣ μυρὶ Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν...¹⁾

„Одиссея” зачинається отсими словами:

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον,
[ὅς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον
[ἔπερσεν...²⁾

„Енеїда” зачинається отсими словами:

Arma virumque cano, Troiae qui primus
[ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora...³⁾

Вдумайтесь добре в три підчеркнені слова тих трох великих епопей, бо ті три слова рішаючі і для значіння тих епопей і для характеристики їх авторів.

Як бачите, автор чи автори двох перших епопей зачинають свою великанську

¹⁾ Богине, співай мені про гнів Ахіля, сина Пелєя, гнів погубний, що спричинив Ахайцям незмірні нещастя...

²⁾ Музо, оповідай мені про мужа, котрий багато подорожував і багато натерпівся по збуренні святого міста Трої...

³⁾ Співаю про мужа і його воєнні подвиги, котрий перший з Трої прибув до Італії, до лавінських берегів, втікаючи з рішення долі...

працю з Богом, починають тим, що Божій силі приписують і присвячують свою працю. Автор третьої великої розміром епопеї старини приписує вже собі всю свою творчість і каже: Я буду співати (а не богиня і не Муза)...

Се не припадок, що той третій твір безумовно найслабший з великих епопей старини: він якраз тому найслабший, що його творець не має вже тої сильної й безпосередньої віри в Божу силу і поміч, яка бе з кожної пісні обидвох великих старогрецьких епопей. І не дивниця: автор Енеїди, Публій Вергілій Маро, мимо своєї безперечної здібности, про котру свідчить хочби духовна сила, конечно до створення твору такого обему як Енеїда, жив в першій столітті перед Христом (70—19), значить жив в часі, коли старий Рим скорими кроками наближався до повного упадку і коли в нім вже все розкладалося, від віри в Божу силу почавши. Чоловік, що виріс в такім осередку, рідко коли може зберегти глибоку віру в Бога. Се видно й на Вергілію; він безперечно знав великі старогрецькі епопеї, отже знав і те, як їх зачинали автори тих великих творів. Колиж він зачав свій твір інакше, не звертаючись о поміч до Божої сили, то се очевидно щось говорить. Що? А те, що віра його в Божу силу і поміч вже не була така сильна як у старогрецьких авторів великих епопей. І тому його творчість без порівняння слабша. Се вже тіль-

ки штучний відблиск двох великих старогрецьких творів. Енеїда Вергілія має приблизно таке відношення до старогрецьких епопей як світло місяця до світла соняшного. То значить, що головна вартість його твору просто — позичена. Се те, що по німецьки називається „махе”. І се відчувається від самого початку до самого кінця того штучного твору.

Коли ми вже при Гомері, — то оповім вам на тім тлі цікаву пригоду з мого молодечого життя. Я був тоді приблизно в вашім віці та приїхав на студії до Відня, вибравши собі звання правника. Мене тягнуло звання учителя або до медицини, тільки я не мав фондів на дорогу науку медицини, а на учителя я не міг іти, бо я з молодечої нерозваги вчасно заангажувався був у великій страйковій акції та в інших публичних справах і тому на місце учителя по скінчених студіях не міг мати надії. Тоді студенти у Відні збиралися головню в невеличких двох каварнях: Одна з них називалася „Cafe Wien” або „Віденка” і була перед університетом, а друга називалася „Кляйнес Аркаден-Кафе” і була за університетом. Перша була старша. Отже я сидів раз в одній з тих малих каварень і читав один наш часопис, щоб довідатися, що діється в краю, коли до мене несподівано приступив старший вже чоловік, типу польського шляхтича і заговорив по польськи: „Вибачайте, каже, чи не моглиб ви

мені перечитати титул першої статті тої газети, котру маєте в руках? Я, каже, знаю, що се за часопис, але тих букв я не знаю.”

Подумавши собі, що се може бути чоловік вихований в Західній Галичині і може дійсно не знати наших букв, я перечитав йому наголовок вступної статті.

На те він: „А ще два перші речення.” Я трохи здивований але й зацікавлений, що з того буде, перечитав йому два перші речення.

„А ще осьтут в середині“, каже він і показує пальцем якесь місце, від уступу.

Я перечитав.

„А ще закінчення!”

Перечитав я й закінчення. І дивлюся на нього, немов питаючи очима. А він каже:

— Знаєте, се писав дурень.

— Та чому дурень? питаю його.

— Ви кінчили клясичну гімназію?

— Так, кажу, скінчив.

— То мусите знати Гомера. Отже пригадайте собі, як Гомер в першім реченню першої пісні „Іліади” і то в першій стрічці того першого речення, ба навіть в першім слові тої першої стрічки подає зміст всего свого величезного твору! Отже, як бачите, Гомер се вірець не тільки для поетів, але взагалі для всяких письменників і також для публіцистів. Гомер вчить говорити відразу те, про що хочеш говорити. Нікому

даром не забирати часу, тільки на самім початку сказати, про що буде мова. Бо ануж я не хочу того читати? То на що маю тратити час? Се особливо потрібно знати в теперішніх нервових часах. А тут як на злість завелися такі публіцисти, що пишуть так, що ні з титулу не можна довідатися, що вони хочуть писати, ні з перших речень, ні з середини, ні з кінця! Отже самі подумайте і скажіть, чи то не дурні, такі публіцисти!

Зі зростаючою увагою слухав я цікавих помічень мого інформатора і дуже жалував, коли він подав мені руку й не чекаючи на мою відповідь відійшов. Та коротка розмова з незнаним мені чоловіком, котрого я вже більше ніколи не стрічав у життю, мала великий вплив на розвиток моєї справи в писанню.

Нехай же та правдива пригода з мого життя прислужиться й тому з вас, що написав у відповіді на анкету, що хотів би бути журналістом. Якже дуже потребує наш нарід добрих журналістів! А добрий журналіст мусить мати велику працю за собою, бо він мусить мати широке знання з різних областей життя, мусить уміти писати ясно і зрозуміло для всіх. Та передовсім мусить писати чесно, то значить писати тільки те, в що вірить. Так все і всюди, в кождім званні без виїмку зустрінетеся передовсім з вимогою внутрішньої вартости, котра мусить бути сперта на релігії, бо без того прав-

дивої внутрішньої вартості нема і не може бути.

Тепер вже можу відповісти другому з вас, котрий відповідаючи на мою анкету, запитує мене, яких хиб радивби я уникати. Знаєте сім гріхів головних? Там католицька Церква на основі такого досвіду, якого не має ніяка інша організація, вирахувала вам коротко, зрозуміло й дуже розумно всі головні хиби людей. Коли не знаєте їх, то навчіться, бо лучшего опису людських хиб не знайдете.

На першій місци тих хиб, які Церква досконало вистудіювала, пишається гордість. А що в анкеті один з вас щиро пише, що хотівби бути провідником народу, то в зв'язку з сею справою спинюся трохи. Передовсім підчеркую, що не посуджую того молодого чоловіка, що він з гордості написав, що хотівби бути провідником народу, бо він міг се написати з дійсно благородних спонук. І він може бути такий совісний та здібний, що навіть може надаватися на провідника народу. Одначе тим більше можуть йому придатися деякі замітки в тій справі, сперті на досвіді, моїм і не тільки моїм. Я вже на вступі оповів вам мій погляд на те, хто має право і підставу провадити інших і коли. А тут наведу вам ще висказ ученого, філософа, великого природника, геолога, члена Академії Наук і одного з найбільше блискучих стилістів Франції, Біффона, котрий

сказав, що для світа повинен учений писати не скорше аж як має сорок літ. Се відноситься до всякого проводу, в тім також до письменничої й журналістичної діяльності. А німецький учений Вітшток у своїй невеличкій але не злій праці „Переповнення учених галузей звання” наводить сей висказ Біффона і додає від себе: Хотілосяб бажати, щоб та максима була піднесена до значіння державного закону.

То значить, він думає, що булоб добре просто законом заборонити людям писати перед сороковим роком життя*). То не значить, щоб молоді люди не мали вправлятися в писанню. Навпаки, вправа в писанню потрібна завчасу, таксамо як студії в публичних справах. Одначе на се не вільно дивитися інакше як на вправу, котра має відбуватися під наглядом досвідчених людей, а не в боротьбі з ними. З такої боротьби крім страти часу й руїни нічого іншого не буде. Хто передчасно береться до проводу народом, той ніякого проводу народови дати не може, бо сам нічого не знає й ніякої життєвої практики не має, лише собі зломить або звихне життя і звичайно на завше лишається жалюгідним комічним сотворінням. Таких коміків ходить тепер

*) Він виразно зазначає, що молодий чоловік нічого дійсно розумного написати не в силі. Як поживете, то переконаєтеся, що се правда.

безліч! Я сим не хочу відпихати молоденьких людей від заінтересування публичним життям, а навпаки: хочу, щоб вони розумно інтересувалися публичним життям і скінчивши школу взялися до того під проводом старших, як се робить молодь кожного розумного племені. Хто з вас не послухає, той побачить, як на тім вийде...

Коли ми вже при хибах, про котрі оден з вас питав, то оповім вам про ще одну хибу, якої дуже треба уникати в життю. Я про ту хибу довідався ще малим хлопцем від мого покійного батька, з котрим я йшов дивитися на гагілки в часі Великодних Свят на цвинтари коло церкви св. Николая в моім родиннім місті. Молодь бавилася тими гагілками, а старші групами полягали на мураві довкола церкви і грали в карти. А грали вони в гроші. Я став коло одної з таких груп і зачав приглядатися. Мій покійний батько нічого на те не сказав, аж коли я вже надивився, промовив до мене так:

„Ріжні є злі привички. Зле пиянство, зле обжирство, бо вони шкодять здоровлю, зле обманство, бо за него карає Бог і карають люди. Та здається найгірше з них картярство. Бо пияк напеться, обжора наїсться і вже більше не може. А при картярстві навчиться чоловік обманювати других і пити й обжиратися, бо картяр їсть почами, не в пору. І ніколи тих карт не буде мати досить. Ти найліпше зробиш,

як не навчишся ні одної гри в карти, у гроші”.

Я послухав батька й до сеї пори не знаю ні одної картяної гри в гроші. Тай вдячний я йому за те. Вже тому, що час, який бувби я змарнував на гру в карти, ужив на інші річи. Отже і вам дуже раджу, не вчитися грати в карти. Бо се даремна трата часу, здоровля, грошей і до того гра в карти звичайно деморалізує. І не тільки не треба самому грати в карти, але треба ще взагалі уникати знакомства і всякої приязни з картярами, бо се до добра ніколи не доводить.

Раз ми є при хибах, то зверну ще вашу увагу на konieczність уникати наркотиків. Се неправда, що вони „оживляють”. Правда виглядає якраз навпаки: наркотики ослаблюють і роблять людину отяжілою. Се виказує точно новочасна наука сперта на досвідах, се запримітив уже старий Гомер, знаменитий обсерватор. Коли ви брали дотичне місце з Гомера, то мусіла вам вбитися в тямку та стрічка, в котрій він описує, як ідуть вином підхмелені сини Ахайців: „Гой д’ель|| тон ой||но|| ||беба||реотес||гієс А||хайон...”. Вже дуже влучно ужите ономатопеїчне слово „бебареотес” (обтяжені) вказує на те, як виглядає підхмелений чоловік. А він там описує не зовсім паних.

Таксамо некорисно як алькоголь або й гірше впливає на організм тютюн або надмірне уживання чорної кави. А є ще да-

леко страшніші наркотики, про котрі й говорити не хочу. Вони відзначаються тим, що хто раз в них розсмакує, тому вже дуже тяжко (а буває що й неможливо) обійтися без них. Такий по розмірно короткім часі належить до страчених людей. Розуміється, про якесь виконання фаху нема що й говорити з таким чоловіком. Найстрашніше в таких знаркотизованих людей те, що вони затрачують згодом свободу волі і тим самим котяться в щораз гіршу погань, відки вже ратунку звичайно нема.

Я ще при кінці поверну до відповідей на різні питання, які ви мені завдали відповідаючи на мої запити в анкеті. А тепер з огляду на час мушу якнайкоротше перейти різні групи фахів, до яких ви моглиб надаватися.

Я буду тепер говорити так, якби всі фахи були для кожного з вас доступні, бодай в такій мірі, як були колись перед війною доступні для кожного молодого чоловіка, хоч тепер молодь всіх народів не має вже таких передумов, як мала перед війною. А чому я так говоритиму, побачите при кінці.

Зачинаю від найстаршого звання інтелігенції, від теології. Ви певно знаєте приповідку: „Нема то як котови та попови!“... Отже прошу собі запам'ятати, що деякі приповідки мають примінення тільки в певнім часі й до певного круга людей. Нпр. є приповідка: „Хто до

трицять не жонат, хто до сорок не богат, той дурак дураком на віки віком". Нема сумніву, що то розумна приповідка, але тільки там, де вона повстала, то значить серед хліборобського населення в часах коли при певній праці й ощадности можна було доробитися того, що в тих кругах називалося багатством. Коли рільник до 30 літ не має жінки, котра йому доглядала б господарства і коли він приблизно до 40 літ не доробиться чогось, то він, як слушно каже народна мудрість, слабший на голову. Та зовсім не те нпр. в Англії, де вимоги життя далеко висші і де забезпечення родини вимагає значно довшого часу ніж 30 літ від роду. Отже там думаючі люди женяться аж тоді, коли вони можуть удержати родину. А се тамошнім інтелігентам досить часто можливе не скорше як коло 45 року життя. І тоді вони й женяться звичайно. Та через те не можна їх називати дурнями, бо то власне дурень той, хто бере на себе обовязки, а не годен їх виконати.

На сім прикладі видно виразно, що приповідка може бути для одного краю й одної групи населення добра, а для другого краю і для іншої групи населення недобра і навіть кепська. Що більше! Та сама приповідка в тім самім краю і в приложенні до тої самої групи людей раз в якімсь однім часі може бути добра, а в другім часі неправдива й недобра. І

так власне мається річ з приповідкою: „Нема то як котови і попови.” Та приповідка тепер у нас під оглядом матерьяльним зовсім анахронічна, застаріла. Тепер серед великої скількості нашого духовенства така біда, що не одна священича родина навіть дітей до шкіл не посилає, бо не має за що. Отже хто думає, що йдучи на теологію і на священика, матиме колись достатки і маєтки, той основно помиляється, не кажучи вже про те, що коли він задля перспективи маєтків думає про священиче звання, то робить найгірший вибір, який взагалі може зробити, найгірший під оглядом моральним. Бо звання священика передовсім вимагає покликання, вимагає навіть самовідречення, вимагає правдивої покори й нахилу помагати всім нічого не бажаючи для себе. Хто з вас не почуває в собі такого покликання і таких прикмет, той під ніякими умовами не повинен йти на священика. Та передовсім вимагає се звання глибокої віри в Бога. Без того йти на теологію се злочин, дійсний злочин і то надзвичайно поганий.

Та з другої сторони наш нарід дуже потребує священиків з правдивим покликанням в душі. Потребує їх і тут в краю і там далеко за морем, в Канаді, в Злучених Державах Північної Америки, в Бразилії й Аргентині тай дасть Бог потребувати їх буде дуже багато й на Великій Україні. І наші монаші Чини дуже потре-

бують молодих людей з правдивим покликанням до монашого життя. Монаші Чини се та область, на котрій ніколи нема безробіття. Хто туди піде, не потребує боятися безробіття. Та ще раз і то з найбільшим притиском перестерігаю перед теологією й перед монастирем кожного, хто не має в собі глибокої віри й правдивого покликання йти на ту ниву праці, бо йти туди без віри й покликання се злочин, якому рівного нема при виборі ніякого іншого звання. Підчеркую: се злочин! І се бувби найгірший з учинків, який можете зробити, вибираючи звання. Аж такий поганий учинок не принесе ні одному з вас щастя в життю.

Священство се той одинокий стан, про членів котрого сказав Спаситель: „Не ви мене вибрали, тільки я вас вибрав“. До жертв, яких вимагає світський і монаший стан духовний, треба душевно дорости, то значить треба мати велику душу. А передовсім не вільно туди йти без повної внутрішньої певности: як довго сумнів бушує в душі, чи мається покликання до того стану, треба ще ждати. І навіть як уже хтось думає, що має покликання, нехай ще придивиться праці священика не тільки в місті, але також в глухих гірських селі й подумає над тим, чи видержавби й таке життя*).

*) Гл. Reifendes Leben, Ein Buch der Selbstzucht für die Jugend, von Stanislaus von Dunin Borkowski S. J. Berlin und Bonn, 1922. Стр. 337—341.

Слідую медицина, зі всіми її відділами та спорідненими фахами, отже дентистика, фармацевтика, ветеринарія і т. д. І се звання вимагає відповідного наставлення. Нпр. лікар має обов'язок встати в ночі хочби й десять разів та йти до хорого як найскорше. Отже хто з вас не має потрібного на те здоров'я, або хоч почувується здоров але раз збудившись в ночі, вже не може заснути, той не повинен вчитися на лікаря, бо такий до того тяжкого фаху не надається. Дентистика вимагає великої зручності й докладности, фармацевтика вимагає надзвичайного нахилу до порядку й дуже великої докладности, бо без того можна наробити страшних річей в тім фаху. Медицина і споріднені з нею фахи се дуже гарні й позиточні фахи, але вимагають особливої солідности, робучости й витривалости. Хто того в собі не чує, той не повинен братися до тих фахів, бо буде партачем і предметом проклонів людських.

Слідую право. Сей фах вимагає би-строного способу думання, скорої орієнтації й великої точности. Чому? Та з тої простої причини, що коли правник поставить оден протинок не там, де треба, то се може рішити про маєток цілої родини. А коли правник стає суддею, то він повинен мати таке глибоке почуття моралі і справедливости як добрий священик. Таким чином все і всюди, куди тільки рушитесь, наткнетесь на вимоги моралі, котра корі-

ниться в релігії й вірі в Бога, без чого не може бути здоров ніякий фах, ніякий стан, ніякий чоловік. Т. зв. „людська мораль” се смішна софістерія. Та коли ми вже при праві, то дам вам одну раду: Хто не знає, на який факультет іти, ні який фах вибрати, хто не почуває в собі охоти до ніякого фаху або ще не почуває в собі охоти до ніякого фаху, — тому дуже раджу записатися на права. А раджу се власне тому, що дуже високо ціню студії права, без огляду на те, чи хто їстиме хліб з тих студій, чи ні. Є стара приповідка, котра каже: „Остро думати вміють тільки правники і купці”. Може бути, що теологи, філософи й добрі лікарі вміють думати глибоко, але остро думати вміють здається тільки ті два стани. Чому? Бо недостача острого думання й міцної комбінації в думанню очевидно знищить кожного купця: коли він не збере правдивих фактів про ціни і якість товарів, про те, де тих товарів треба і де їх не треба, про те, як і чим везти їх туди, де їх треба, про те, яка влада в тій країні, про те, як пізнавати людей, котрим може повірити продажу своїх товарів, — коли купець не зробить того всего і то з найбільшою докладністю, то він незабаром перестане бути купцем, бо стратить все своє майно. Се значить, що купці дійсно мусять уміти остро думати, або — їх не буде, щезнуть, а їх місце займуть інші: ті, що вміють остро думати. Те саме, що

так виразно видно на купцях як одиницях, видно ще виразніше на правниках як свого рода спільноті: коли та спільнота не думає остро, то введе нестемений хаос у всі області державного й суспільного життя. І в тім хаосі сама пропаде. Отже з того ясно, що правники і купці мусять уміти думати остро і скоро, коли філософам вільно думати значно помаліше — без шкоди для нікого. Звертаю увагу, що з наукою права тісно вяжеться наука суспільної економії й соціології, без котрих тепер неможливо орієнтуватися в суспільних і національних справах. І тому що студії права вчать острого думання, раджу кожному, хто не знає куди йти, піти наперед на права: се не буде для нікого „страчений час” навіть тоді, коли й по кількох літах переконається, що не має охоти до прав. Бо острий, віками шліфований, спосіб думання правників придасться кожному в кождім без виїмку фаху. Взагалі „страта” одного або двох років на дійсні студії в університеті, все одно які ті студії, се рішучо не страта. Вже скорше можна назвати стратою те, коли хто в гімназії повторяє клясу, хоч мігби так учитися, щоб не повторяти. Отже в часі студій прав кождий має нагоду заострити спосіб свого думання, навчитися докладности вислову та рівночасно переконатися, чи йому те звання підходить і коли переконається, що не підходить, то може змінити предмет сту-

дій. Нехай вас не зражує мнима сухість науки права: студіюючи той величавий предмет, в котрім як оливу від води можна відрізнити те, що походить з побожного благородного натхнення, від того, що походить з людського крутійства, беріть під увагу, що кожда стрічка, якої вчитеся, коли її навчитеся і будете вміти добре нею орудовати, може рішити про долю людей, родин і навіть цілих громад. Беріть під увагу, що над тим предметом працювали найлучші голови людства, котрі кермували долею народів. Тоді той предмет не буде для вас скучний.

Слідує філософія. Се предмет надзвичайно цікавий: ті, що йдуть на сю область, хочуть причинитися до того, щоб людство збагнуло тайни того, що було, що є і що буде. Крім науки теології ніякий інший предмет не може настроювати людського духа до такої внутрішньої покори як наука філософії. Бо на сій області видно таку масу розбитків найвизначніших умів людства всіх часів і народів, як на ніякім іншому полі. Розбиваються напевно всі, що в зарозумілості своїй хотілиб розв'язати тайну світа і людства без віри в Бога. І кождий з вас, що схоче зробити те саме, матиме ту саму долю, що мали всі інші перед ним, навіть найздібніші. Се не пусте твердження без доказів: се говорить практика тисячеліть. Так було, так є і так буде. Хто має розум, той не буде розбивати собі голови

до каменя. А дурневи закон не писаний, нехай робить з дуру що хоче.

Та до області філософії я рахую по старому не тільки так звану стислу філософію, але й цілий ряд інших предметів, котрих за моїх університетських часів учили на т. зв. філософічним факультеті. Котрі з тих предметів ще тепер є на тім факультеті, не знаю. Та не в назві річ. Отже до філософічних студій належала за моїх часів напр. наука історії. Се для нашого народу одна з найбільше потрібних наук. На великій нашій землі діялися цікаві і дуже поучаючі річі, але ніхто з нас не може їх оцінити з нашої, української точки погляду, то значить з точки погляду інтересів того народу, що живе на землях українських. А не може тому, бо де ткнеш яку справу, там переконаєшся, що ніщо не оброблене як слід, нема майже ніяких монографій, навіть документи не повидавані — про найважливіші нераз події нашого народу! Чужі архіви розуміється також не розсліджені з нашої точки погляду. Наші люди, не маючи документальних підстав до своєї історії, повторяють теорії видумані про нас нашими ворогами і подають се нашому народови як історичну правду і науку! Напр. часто можна читати в ріжних наших „історіях” та буцімто „історичних” повістях, як то добре робили наші козаки, що поборювали „накинену нам Поляками” церковну унію з Апостольською Столи-

цею, хоч Поляки ніякої унії з Церквою ніколи нам не накидали. А наші козаки своїм поборюванням унії довели до того, що Москва в ім'я церковної єдності загорнула наші землі й ми взагалі не встигли оборонитися перед нею — головню через те, що в широких масах народу православіє покривало одним покостом два різні народи й давало московським агентам прекрасну підставу до розбивання всякої кристалізації нашої національної сили. На істориків, що вийдуть з вашого покоління, жде нелегке завдання.

На філософічнім факультеті вчили за моїх часів також фільольогії, що тоді означало науку про старі і нові мови та літератури. Якже потрібно нам до нашого розвитку совісних фільольогів! То значить не тих зарозумільців, котрі називають себе „вченими”, а поняття не мають про мову рідного народу і всіх „вчать”, як „повиннося” говорити, — тільки правдивих фільольогів, котрих пізнати по тім, що вони ніколи і нікого не вчать, як „повиннося” говорити, тільки вчать, як говориться. То значить, вони знають, бо самі навчилися, як говорить творець мови, нарід, і тому можуть учити, як говориться. На працю на нелегкім та гарнім і цікавім полі фільольогії кличе вас потреба вашого народу, кличе не для якоїсь пустої забаганки, тільки на те, щоб ви своїм мозольним трудом розумно вичистили страшенно запаскуджене поле нашої з

природи гарної й багатой мови. Розумно, то значить, що не треба з нашої мови викидати того, що від нас колись позичили сусіди, бо то наше і то старе наше добро. А прочищення вимагає наша мова від того, що не наше і не може вжитися в нас. А потрібне се прочищення не так для нашого „гонору“, хоч і він має своє значіння також в тій області, тільки передовсім тому, що запаскуджена мова запаскуджує й думки, а запаскуджені людські думки се жерело всякого іншого нехлюйства також в людських ділах.

Як у нас вплив чужого способу вислову доводить до скомізування мови, наведу лиш оден приклад. І так на чужий лад пишуть і наші часописи: „Поніс смерть на місци“. Уявіть собі тільки! Не лише сарака взяв смерть і „поніс“, але ще до того поніс її — на місци! Та як можна „понести“ щось на місци? Таких дивоглядів у нас тепер багато і треба буде добре попрацювати, щоб очистити від них нашу мову.

До філософії належала колись і велика група дуже потрібних і позиточних природничих наук. Одначе одну струю тих наук затроїли невіруючі в Бога учені. І та струя найбільше підриває релігію та з нею силу й культуру всего людства. Отже хто з вас присвятить своє життя групі природничих наук, нехай бережеться перед тою руїнницькою струєю. Можна свою працю й своє життя присвятити

в тій області добрій струї, котру творять учені, що вірять в Бога й шанують релігію. Якраз між ними були й є найбільші природники, як Ньютон, Лінней, Вольта, Фарадей і багато інших.

Слідєє техніка. З нею в звязку є все, що уможливляє цивілізоване життя. В області техніки потребує наш нарід великих праць в цілі регуляції численних рік, в цілі відводнення великих багон і так дальше.

Слідєє агрономія й лісництво. Ми хліборобський нарід і дуже потребуємо добрих агрономів. А що на нашій землі є вже багато просторів, які вимагають залісення, то й добрі лісники можуть дуже придатися.

Про значіння доброго купецького стану я вже трохи згадував. До сеї області в певній мірі належать і кооператори, котрі мають завдання заосмтрювати суспільність в товари по відповідній ціні та вчити її при тім солідарности і взагалі підносити її на висший рівень життя. І знов треба собі здавати справу з того, що без моральних кооператорів вся кооперація мусить пропасти в багні крадежей, обманства і недбальства. А виховати моральних кооператорів не можна ніякою філософією, тільки релігією. Підчеркую, що се хибний погляд, що хто не надається до висших студій, той надається до купецтва. Бо добрий купець мусить бути здібний і пильний чоловік, він му-

силь мати хист і до рахунків і до чужих мов, він мусить знати також свою мову і то не тільки в слові але й у письмі, бо як напише неграмотну оферту й до свого, то ніхто його оферти поважно не возьме і за порядного купця не буде мати. Дальше добрий купець мусить розумітися також на поряднім книговодстві і на суспільній економії з нелегкими валютними справами включно. Для купця висшої сорти потрібне вже і знання стенографії, а навіть звичайному купцеві придалосяб в сих часах писання на машині хочби тому, щоб міг оставляти собі докладні копії висланих письм, без чого може дуже попечися в судових процесах з ріжними хитрими людьми, яких в купецьких взаєминах може мати багато. А поручати писання іншим по перше річ коштовна, по друге, ще важніше, не все вказано в купецьких відносинах, щоби хто небудь знав всі тайни фірми відразу, бо неоден добрий інтерес може бути перебитий, коли дістанеться до відома сусіда й конкурента. Словом, на доброго купця може виробитися тільки чоловік спритний, точний і робучий.

Військо! Найсильніша і найсправніша фізична організація людства, котра вимагає дуже багато духа, розуму і благородности. Вимагає того якраз тому, що вона рішає в найтяжших хвилях народів і суспільностей. Ніде так не можна навчитися порядку й дисципліни, як у війську.

Се прямо неоцінима установа для виховування одиниць, суспільностей і всего людства. Отже злочин супроти себе і суспільности робить кожний, хто викручується від війська. А треба робити якраз навпаки: треба доконче старатися відслужити свій час при війську, а хто може і має до того нахил, той повинен стати й фаховим військовим. Тут повторю те, що я сказав при праві, повторю з тої самої причини, то значить тому, що дуже високо ціню військо: хто не може рішитися на ніякий фах, нехай якийсь час присвятить війську, бо то не буде страчений час, все одно чи він остане в війську, чи не остане.

З військом тісно вяжеться маринарка. Як певно знаєте, а як забули то пригадую вам, що вже Темістокль і Помпей говорили: „Хто пан над морем, той пан над усім.” — Тепер найважливіше летунство.

Остає журналістика, надзвичайно важне звання модерних часів, котре творить і формує думки й ідеали народів. Про неї я вже згадував. Час не дозволяє мені ширше поговорити про той дуже приемний але й дуже відповідальний та нервовий фах, в котрім головна передумова вимагає особливого сприту й дуже великої робучости, бо без великого начитання журналіст, навіть з природи здібний, не представляє вартости як дійсний журналіст. Коли я згадав слово „начитання”, то не можу поминути двох важних річей.

Передовсім мушу вам висказати признання за те, що, як бачу з анкети, розмірно багато між вами вчиться чужих мов і то не лише тих, котрі беруть в школі, але також інших. Се дуже хосенна робота. Та при тім не вільно забувати, що знання чужих мов само собою не дає ще освіти, тільки дає можливість здобути собі ширшу освіту з безпосередних жерел чужих літератур великих і культурних народів. Як відомо, добрі переклади се річи дуже трудні й тому рідкі. Отже краще читати оригінали. Та підчеркую: само здобуття варстату праці нічого не допоможе тому, хто той варстат має, але не працює на нім. Отже хто знає чужі мови, того ще не можна уважати освіченим чоловіком, бо він має тільки підставу до того, аби читати добрі річи в оригіналах. Та чи він се буде робити, се ще питання. Часто буває так, що люди вдоволяються лиш тим, що навчилися трохи говорити або лише читати в чужій мові й більше нічого не роблять. Нпр. щодо начитання, то можна в нас оглядати дивне диво. А саме як відомо культура всіх європейських народів кориниться головню в християнстві, тимчасом у нас до білих круків належать інтелігенти, котрі знають або бодай раз читали святе Письмо! Таким чином провідна верства нашого народу не звязана психічно з ґрунтом, на котрім виросла культура Європи і всі її народи, між ними й

наш. Про наслідки того не треба розводитися, бо вони ясні. Найсумніше в тім се, що є й такі священики, які не мають вдома св. Письма. Не йдіть їх слідами, а заізнайтеся з головною підставою культури свого народу й всіх народів Європи. Не думайте, що св. Письмо се вже перестаріла книга, з якої не можна нічого навчитися. Бо з ніякої іншої книжки не навчитеся тільки, що зі св. Письма. З ним у руці великий тепер а колись маленький англійський нарід завоював найбільше країв на світі й упорядкував їх. На ґрунті св. Письма виросла велика й дуже пожиточна література, з котрої поручаю вам особливо Тому Кемпійського на дорогу життя. Маємо кілька перекладів глибоко релігійного й філософічного твору Томи Кемпійського. За найліпший вважаю переклад пок. єпископа Боцяна. Та праця дуже надається до розважувань в часі Богослужень. За кожним її читанням відкривається в ній все нові і нові глибини. А з англійських письменників поручаю вам особливо твори Смайлса. Вони є і в перекладах польським, німецьким і ін., тільки в нашім ще нема. Та на всякий випадок памятайте, що хто не знає св. Письма, того не можна уважати очитаним чоловіком, бо ж він не знає головного жерела культури й підвалини моралі. Св. Письмо треба читати в католицькім виданні м. і. тому, бо катол. видання все мають відповідні пояснення,

конечні при читанню тої дуже старої книги.

Ви слушно заговорили в анкеті про потребу уникання хиб. А уникання хиб тоді можна найлучше перевести, коли тим хибам протиставимо відповідні прикмети й будемо змагати до здобуття тих прикмет. Отже коротенько перебіжимо ріжні області прикмет, особливо потрібних у практичнім життю. Говорити-му вже тільки ударними зворотами, „шлягвортами“, як каже Німець, бо нема часу. Аргументацію обмежу до найконечнішої.

1. Перша річ конечна до розумного переходу життя се чесність, збудована на вірі в Бога, бо на нічім іншій її сильно покласти не можна: завалиться.

2. Друга річ: все життя своє належати передовсім до своєї фахової організації й бути її дійсним членом, що сповняє свої організаційні обовязки. Чоловік, що не належить до ніякої організації, се пилінка без значіння, навіть коли він дуже здібний. За належанням до якоїсь організації все життя промовляє багато сильних причин. Перша то природа чоловіка: він, — як слушно сказав великий філософ Арістотель, — „дзоон політкон.“ Значить, необхідно з природи потребує організації. Отже не належати до організації се проти природи чоловіка. Далі є ряд розумових аргументів, ясних навіть для дитини. Лише в організації може нормальний чоловік впра-

вити й розвинути свої сили. Тільки в організації можна виплисти на верх навіть без найменшої протекції. Що більше, навіть без здібностей, бо вистарчить коли хто в організації все точно платить вкладки і точно приходить на збори, щоби на нього звернули увагу як на чоловіка точного і примірного. А се з правила дуже помагає в життю, коли здобути собі таку опінію. А вже хто має які небудь здібности, то тільки в організації може їх виробити й удосконалити до високої міри. Словом, тільки в організації може бути мова про належний розвиток і силу людей. Та се не значить, що чоловікови не треба часом самоти.

3. В життю треба бути веселим і культивувати веселість, бо інакше життя буде сумне. Веселість можлива тільки при чистій совісті. Памятайте, що вічно понурого чоловіка ніхто не любить, всі уникають, бо він затроює атмосферу довкруги. Такому трудно знайти заняття, а як знайде, то треба дуже терпеливих людей, аби не позбулися такого типа, бо він самим своїм виглядом всім відбирає гумор. Правда, теперішні часи не дуже надаються до виховування веселих людей, але треба свідомо виховувати себе до веселости, або бодай до погідности. Бо все одно журбою не можна собі поправити долі, а навпаки — можна тільки зіпсувати до решти. В тій області дам вам одну раду: Коли вам часом робиться сум-

но і журба або хандра хапає вас в обійми свої, пригадайте собі, що прецінь минув вчорайший день. І коли ви вчора журилися, то чи ви не на дурно журилися? Таксамо мине й нинішній день, отже пощо журитися? Лучше взятися до роботи!

4. Надзвичайно важна річ: бути чистим. Се просто жах дивитися часом на чоловіка, котрий має претенсію належати до інтелігенції! А йому попід нігті видно такі чорні смуги болота, якби там жалобу за ким носив! Такому просто руку подати гидко. А бувають і такі пасажири між інтелігентами, коло котрих встояти не можна, так літом чути від їх немитих ніг! Се неприємні річи, але мушу їх обговорити, бо їх видно і чутно в життю і то не рідко. Приходить такий молодий чоловік з нечищеними нігтями й очевидно давно немитими ногами тай просить, чи не булоби для нього заняття. А той, що такого „многонадійного молодця” бачить і чує перед собою, аж крутиться, аби такий пасажир якнайскорше винісся з кімнати. Розуміється, хто має ніс в порядку, той не дасть такому типуви заняття навіть тоді, коли потребує робітника. Отже нігті треба чистити кілька разів денно, особливо в місті, де багато саджі в воздусі. А ноги треба мити частіше ніж обличча, бо обличча все таки і дощ обмиває і вітер обвіває, а ноги все заперті в черевиках, отже тому їх треба частіше мити ніж об-

личча. Хто не послухає сеї ради, той зле на тім вийде в життю. Бо не забувайте, що се річи такі прикрі до обговорювання, що навіть приязно настроений чоловік майже ніколи не може відважитися, поговорити про таке нехлюйство з брудним типом. І такий брудас ходить нещасний по світі й дивується, чому від нього відсуваються люди. А то просто тому, що ніс їм не дозволяє ні сидіти біля нього, ні стояти... Особливо страшно мати діло також з таким чоловіком, якому з уст чути. Причина того буває часом в хорім жолудку, а часом в нехлюйстві. Уявіть собі нпр. дентиста котрому чути з уст. Чи він не віджене від себе клієнтів? І взагалі кождий, хто чисто не держить устну яму, наражує себе на дуже великі й далеко сягаючі прикrostи. Передовсім такому паничеви зачинають псуватися зуби. Вони болять і не дають працювати. Дальше болючими зубами не годен добре жувати, отже такий панич проковтує нежжуване, а з того зачинає його боліти й жолудок. Таким чином бачимо доволі часто молоді руїни, що ходять скривлені та нещасні по Божому світі і нарікають. А все булоб добре якби рот мив оден з другим і з лінивства не відкладав піти до лікаря, коли в однім зубі має ще невеличку дірку. А такий лінюх чекає аж від одного хорого зуба порядно спорохнавіють інші до тої міри, що нема вже до чого причіпити штучних зубів. І тоді нещасливий.

5. Про вагу знання чужих мов я вже говорив. Тут зазначу тільки те, що треба кожного дня бодай коротку часину перечитати щось в чужій мові, бо інакше навіть незле опанована чужа мова забувається, а в переконанні остає тільки неоправдане вражіння, що ту чужу мову „знається”.

6. Про читання я вже також згадував. Зазначу, що інтелігентний чоловік повинен мати свою бодай невеличку бібліотечку з цінніших змістом авторів, від географії, статистики й історії почавши. Особливо важна статистика, бо без неї виробляються блягери, котрі не мають ніякої пропорції в голові й думках.

Читання книжки без роблення записок се щось таке як харчування чоловіка хорого на жолудок. З такого читання нема освічених людей, з виїмком тих, що мають надзвичайну пам'ять, а таких людей дуже мало. Записки з прочитаних книжок дають передовсім контролю над пам'яттю і тим самим підставу до того, щоб держати свою пам'ять в здоровім стані. Дальше, переглядані час до часу виписки з прочитаних книжок дають можливість переконатися, що вам подобалося в кожній частині вашого життя й на що ви звертали особлившу увагу та як ви розуміли прочитане. Тим самим записки дають вам можливість ствердити, в яким напрямі йдете. Колиж ви читали добрі книжки, то виписки з них і перегля-

дання тих виписків се свого рода ливви, що привязують корабель людської думки до безпечної пристані. Такий корабель не боїться бурі; він не тільки міцно прив'язаний в затишнім місці досвіду, в місці укріпленім розумними людьми, але й освітлений та умебльований їх великими зусиллями. Перевантаження чужого впливу над своїм способом думання нема потреби боятися якраз при такій переглядній системі консумовання чужих думок, бо при такій системі кріпшає нахил до вироблювання власної думки через порівнювання. Перевантаження чужим добром і нестемений хаос видно власне в тих, що — чи то з зарозумілости, чи в недбальства, чи просто тому, що не було кому їх повчити, як працює чоловік, що хоче бути освіченим і мати порядок в голові, — читали без розбору, що під руки попало і не робили з того ніяких записок. Вони весь час мололи кукуль, пшеницю, горох, біб, гірчицю, сухі вовчі ягоди і т. д. тай навіть тої мішанини не забезпечили перед вітром і дощем. Не йдїть же їх слідами! І ще одно: Записки добре робити не тільки з книжок, але також з розмов і засідань: се неоцінімі річи особливо в публичній праці.

7. Бути все чемним, особливо для жінок і старих людей. На чемности ще ніхто не стратив, а на нечемности трапляється дуже часто. Про те є спеціальна заповідь Божа, перша з тих, що поряд-

кують взаємини між людьми. Вона звучить: „Шануй отця свого і матір свою, а буде тобі добре і будеш довго жити на землі.“ А знаєте, чому добре тим, що слухають тої Божої заповіді і зле тим, що її не слухають? Я наведу тут лиш чисто людські спонуки і причини. Чи кождий з вас, що побачивби добру дитину, яка шанує свого батька і свою матір, не помігби їй в потребі? І чи кождий з вас не уникавби такого, що зневажає своїх власних родичів? Нема сумніву, що таксамо відносяться люди й до тих, що шанують або зневажають своїх учителів і взагалі старших людей. Велику силу має та суспільність, в котрій молодь шанує старших і вчиться від них. Великий нелад і нещастя має та суспільність, в котрій є якраз навпаки. Та коли ще пошану родичів сяк-так видно майже у всіх культурних суспільностях, то пошана учителів стрічається доволі рідко, хоч вона їм належить часом в більшій мірі ніж родичам, а саме таким, які не повели відповідно дитини не тому що не вміли, тільки з інших причин. Дійсно культурний чоловік не буде мститися навіть на тім учителю, котрий не був добрий, бо блуди маємо всі, а учительська праця особливо тяжка і скоро доводить до знервування.

8. Розуміти вартість гроша і шанувати гріш! Гріш то тільки інша форма праці і то такої праці, в котрій зібрані зусилля багатьох людей і на великім про-

сторі: власне тому гріш має нахил переходити всякі границі і збиратися в руках тих, що мають найбільше вироблену думку, отворені очі і сприт. Се не значить, щоб поза грошем не бачити вже нічого іншого, лучшого і висшого, бо тоді стаємо невольниками гроша. Ледви чи е тяжша неволя. Се не значить також, щоб визначатися скупством і не давати грошей на потрібні річи, свої і публичні. Бо до нічого не дійде нарід, в котрім нема жертвенности. Та найважніша річ в поведенні з грошем, щоб не робити непотрібного довгу, бо довг путає чоловіка. А коли вже зробилося довг, то треба його точно сплачувати, бо неточністю руйнується довіря до себе і вноситься замішання в свою суспільність. І за неточністю в справах грошових іде без стриму цілий ряд поганих діл, які згодом нищать характер і роблять митку з чоловіка. Нехай же ваше слово має таке саме значіння як готівка, а побачите як вам з тим буде безпечно йти життям. І тут про дійсно здорове економічне життя рішає чесність.

9. Концентруватися в своїм фаху, то значить в області свого власного фаху вибрати собі ще спеціальну річ й обробити та опанувати її так, аби її наскрізь знати. Без того ніколи й ніхто не почуває себе певним в ніякій роботі. Треба доконче довести витревалою працею до того, щоб могли самому собі совісно

сказати: На сій річи я розуміюся, я тут пан! А до сего можна дійти тільки тоді, коли щодня будете думкою кружляти коло справ свого звання і будете виконувати се, що придумаете, виконувати точно і совісно. А ся штука витревалости, від котрої залежить 90% успіху в праці, можлива тільки тоді, коли так прикрасимо собі ідеалами своє звання, свою роботу, як прикрашуємо свій дім і свою кімнату, аби нам мило було в них. Коли поставимо квіти на вікнах, то внутрі навіть не конче привітна кімната стає значно приємніша і на зовні такий дім, з якого виглядають барвисті цвіти, вабить око і розвеселює. Отже треба звязати своє звання з найвисшими ідеалами й цілями, які виринають в нашій душі і які дане звання має в собі або може мати, коли його відповідно будемо виконувати. Тоді і тільки тоді полюбите своє звання. І полюбивши його будете ним пильно займатися. І тоді станете добрими фаховцями. Не вільно допустити до того, аби з вашого нутра зовсім зникла та гарна мрія, котру ви зразу мали про звання, яке вас кликало до себе і тому ви до нього звернулися, бо тоді не булоб перед вами ніякого світла на темних і колючих стежках життя. Сам примусовий тягар обовязку се дуже тяжкий тягар, він без згаданого світла калічить і пригноблює: праця задля самого шматка хліба робить особливо інтелігентного чоловіка подібним

до невольника, прикованого до тачки, яку мусить тягнути хоч не хоче. Отже всіма силами творить собі любов до свого звання.

10. Вкінці останна вказівка: Ніколи не робіть шкоди другому, допоможіть кождому, хто в праці над своїм званням потребує вашої помочи й поради, не знеохочуйтеся невдячністю і за невдячність одних не відвертайте помічної руки від других, бо невдячність се звичайна ціха людей слабих характером. А людей слабих далеко більше ніж сильних. Та з другої сторони як колись будете мати впливи в суспільности чи в якій інституції, то ніколи не закривайте і не підпирайте неробів і взагалі тих, котрі на підпертя не заслуговують. То значить, не впроваджуйте в суспільність і її установи непотизму і протекції: бо по перше все попечетеся на протегованих паничах, по друге все наробіте тим шкоди власній суспільности, по третє здеморалізуєте себе, бо хто закриває неробу, той бере участь в його обманстві і сам стане обманцем тай навіть не спостережеться коли.

А чи про конкретні фахи не буде вже більше мови? мігби хто подумати. Хто цікавиться тими справами, нехай по скінченні школи перечитає собі закон з 11. III. 1932 про спеціальну Державну Комісію Фахової Освіти і розпорядок Міністерства віроісповідань і освіти з 21. XI. 1933. Відти довідаєтеся докладніше, що в

Польщі справа фахового шкільництва вже доволі розвинена. — Є коло 1.500 фахових шкіл, котрі досі випустили вже коло 160.000 фахівців. А саме є чотири головні групи фахових шкіл: 1) промислові школи, 2) торговельні, 3) рільничі й 4) домашнього господарства. Перша з тих груп складається з 19 груп, друга з двох (школи купецькі й адміністративно-торговельні), третя з трох (школи рільничі, огородничі, лісничі), четверта з двох: школи для ведення господарств родинних і для ведення господарств збірних (виховно-суспільних інституцій, готелів, заведень гастрономічних і дієтетично-санаторійних). Згодом будуть основані а може подекуди вже й є чотиролітні практичні гімназії для науки механіки, гравюри, ювилірства й золотництва, електротехніки, столярства, ткацтва (ручного й механічного), коронкарства й гафтарства, школи для виробів з дерева, фарбярські, кравецькі і т. д.

Чому я вам все те говорю? Бо коли я на засіданні клясового патронату, до котрого належу, сказав, що на засіданні голов всіх патронатів призначено мене, щоб виголосити вам виклад про вибір звання і просив патронат, висказувати думки про те, що я мавби спеціально підчеркнути найпотрібніше для вас в дальшій практичній життю, — тоді зібрані на засіданні мами одноголосно заявили, щоб переказати вам, що крім висшої освіти, яку ви вже по части в початках

одержали і яку ще здобудете, в сих часах найважливіша річ, навчитися чогось практичного, як напр. варення, шевства, шиття одягу, направи й урядження електричного світла, переплету книжок і т. п. Ідуть такі часи, що без якогось практичного знання і вправи в тім практичнім знанню навіть найрозумніший і найбільше вчений чоловік може пропасти з голоду. На мою думку мами, котрі вам се переказують через мене, мають повну рацію. Рада їх дуже розумна і треба кожному з вас заздалегідь освоїтися з тою думкою, що тепер настають зовсім інакші часи і що самої книжкової освіти вже за мало, аби перейти життя.

Колиж тепер настають інакші і дуже тяжкі часи, то чому я сказав, що говоритиму з вами про вибір звання так, якби кождий з вас мав тепер подібну можливість вибору звання, як мали цілі покоління молоді перед війною? А прецінь тепер переповнені всі фахи, що я також підчеркнув.

Отже річ в тім, що хоч се правда, що тепер переповнені всі фахи, то так само правда, що дійсно добрих працівників власне тепер нема за багато в ніякім фаху. Модерне життя з його нездоровим поспіхом і нервозністю видає масу дуже поверховних працівників на всіх полях. Велика більшість людей основно не знає ніякого фаху, хоч якраз такі люди часто люблять чванитися

тим, що вони мовляв „спеціалісти”. Отже серед таких людей і обставин не треба тратити надії, що хто дійсно опанує свій фах і має крім глибокого знання ще й пильність і совісність, той не пропаде в світі, хоч на загал тепер далеко тяжше жити ніж було колись.

Ті з вас, що вже виробили собі остріший спосіб думання, моглиб доглянути в моім викладі певне противоріччя. А саме я говорив вам, що при виборі звання і виборі жінки можна радитися других але треба безумовно рішатися самому, а далі говорив я вам, що аби добре вибрати звання, треба знати обставини звязані з ріжними фахами, значить треба знати життя, якого молодий чоловік знати не може... Виходилоб, що є противоріччя. Та се тільки так виглядає. Бо найбільшу частину свого викладу присвятив я утреваленню в вас або віднові в вас віри в Бога, котрий все бачить і все знає, того Бога, котрий в кожного з нас власне вложив подібний до совісти внутрішній голос, що кличе нас і взиває, щоб вибрати собі звання. Навіть найбистріша льогіка не всілаб розв'язати противоріччя в тім всім, тільки одна релігія, одна віра в Бога і його опіку розв'язує навіть безнадійні справи. А вони тричі безнадійні на тлі того, що тепер діється на світі і на що заноситься!

Вже давніше були нарікання навіть зовсім розумних людей, котрі виглядали

напр. так: „Зовнішні обставини грають в наших часах рішачую роль. Щож помагає вся охота і здібність напр. до лікарського звання, коли знавці дійсних відносин відраджують від студій над тим фахом ізза переповнення. А учителі, адвокати, урядники стоять сьогодні перед подібними обмеженнями”. Так писав розумний Єзуїт, що знав німецькі відносини, вже перед війною. А щож доперва говорити тепер! Не можу і не маю права скривати перед вами того, що думаю про вашу будучність, мої дорогі! Вас жде будучність правдоподібно тяжка, може й дуже тяжка, у всякім разім очевидно тяжша ніж ждала покоління, до котрого я належав коли входив в життя. Та ствердивши се, що вас жде, маю обовязок сказати вам також мою думку про те, як і чим можете боронитися перед тим, що вас жде. Отже не знайдете певности себе ні спокою поза отсим шляхом думки: Над усіми є Провидіння боже, воно кождому дасть дійти до місця по вартости його. Та на кождім місци можна стратити свою навіть велику вартість і можна наробити страшних річей в життю. Тай тоді не треба тратити надії на відроблення бодай частини зла. На всякий випадок, та в усякім разі той, хто вірить в Провидіння боже і справедливість його, йде спокійно життям і навіть тоді не зломиться, коли його розум каже йому, що ситуація безвиглядна і коли вона дійсно така. Не заломиться, бо ре-

лігія дає таку силу духа, якої не дає ніщо інше: і по тім власне можна також пізнати, що вона добра і правдива.

Одна з передумов вартости чоловіка се здоровий погляд на світ, погляд без зарозумілости і без спускання носа. Той погляд каже, що надходять такі тверді часи, яких не знали ваші батьки. І тому ви мусите бути твердші ніж вони були, бо інакше змелять вас тяжкі обставини. Мусите бути твердші передовсім в моралі вашій, бо не даром від віків говорять високо розумні люди, що „праведного не опустить Бог!” Отже на самоті і в чистоті душевній обдумайте справу вибору свого звання, бо то найбільший, то „королівський вибір” вашого життя — і більшого вже не будете мати, хоч можете ще мати різні важні рішення. Щоб такий вибір добре зробити, треба внутрішнього опанування, а се вимагає якогось центрального пункту в душі. Помиляється кождий, хто думає, що трівкий центральний пункт в душі можна собі створити без Бога і без високої, ідеальної ціли, звязаної з наказами Його. Бо без того прийде час, коли пустою стане вам усе і в нічім не побачите ніякої вартости. Отже наперед станьте на тій міцній і одинокій центральній точці душі, а потому вже обговоріть важну справу вибору звання зі своїми родичами, а хто не має родичів, то з тими старшими досвідченими людьми, до котрих має довіря. Поговоріть також з фахов-

цями того фаху, якого хочете вчитися. Старайтеся читати щось на ті теми. Та кінець кінців порадьтеся ще раз з Тим, котрий вложив вам в душу внутрішній голос подібний до сумління, що кличе кожного з нас, вибрати собі звання, щоби не бути нікому тягарем, лиш бути допомогою й цінною одиницею, котра щось уміє зробити і тому має вартість в суспільності.

Хоч які тяжкі часи надвигаються на вас, на дітей наших, то я глибоко переконаний, що подаю вам самотньо можливу стежку, якою можете перейти своє життя: повірити себе Богу, бо він праведному не дасть зробити кривди. Розуміється, до поняття Бога належить не тільки доброта але солідність і справедливість. Тому нехай кепський працівник, що уникає роботи, не надіється на поміч Божу, коли його хочуть позбутися з роботи. Доброго робітника навіть в дуже тяжких часах не радо позбуваються, бо його не легко заступити. Та хто роботу звалює на інших а сам ходить як пан і думає, що ніхто не бачить, що він вже зробив себе злишнім, той нехай не дивується, коли одного дня побачить себе безробітним. Се не значить, що нема випадків, коли відправляють з роботи також добрих працівників, бо скрута тепер загальна і велика. Одначе на загал можете бути певні того, що добрий і совісний працівник таки скорше дасть собі в життю раду ніж

спекулянт і нероба, котрий надробляє чваньковатістю, претенсіональністю і зухвальством.

Остає зробити ще одну замітку. Ви товариші між собою й не одному з вас може колись бути зависно і заздрісно, що мовляв інший вибрав собі „більший” фах, а я „менший”. Тимчасом нема „більших” і „менших” фахів, всі фахи рівно потрібні для людей і навіть в найменшій на око фаху чи хочби тільки в одноразовій функції фаху можна рішити про більше діло ніж на найвисшій місці через ціле життя. На се оповім вам приклад, бо приклади глибше вбиваються в тямку ніж твердження без прикладів. Може пригадуєте собі, як виглядала остання битва Наполеона Великого, цісаря Французів, котра відбулася коло невеличкого бельгійського села Ватерльоо, дня 18 червня 1815 р. Наполеон розбив був передтим німецького генерала Бліхера й кинувся на англійського генерала Велінгтона. Війська їх змагалися, а Наполеон як звичайно мав ще в запасі відділ своєї гвардійської кавалерії, котру хотів в рішачій хвилі кинути на ворога й доконати його. Та рішача хвиля якраз наближалася, бо здалека долітав уже гомін кепських вістей: то надтягав на поміч Англійцям розбитий недавно пруський генерал Бліхер, котрий мимо погрому зібрав останки своїх сил і приволікся в сусідство боевища. Отже Наполеонові треба було вдарити на Англій-

ців і розбити їх ще заки скріпить їх Бліхер останками своїх сил. Наполеон оглянув люнетою поле бою і запримітив на нім капличку та довгу вузьку смугу, що тягнулася наперек між позиціями його військ і англійських. А біля Наполеона стояв старий місцевий мужик, забраний з села в характері провідника, знавця околиці. Отже цісар Наполеон як досвідчений полководець знав, що в битві рішає часом навіть малий недогляд, знав також, що до таких пільних каплиць ведуть звичайно пільні дороги і що часом вони бувають глибоко врізані в землю. Отже запитав старого мужика, чи та смуга то дорога і чи вона глибока. Старий мужик чи не дочув, чи не зрозумів, чи може нарочно так зробив—, досить, що заперечив рухом голови. Цісар Французів махнув рукою — і приготований відділ його кінної гвардії рушив до атаки. Гнав зі щораз більшим розмахом аж долетів мов лявіна до тої смуги, що вела до каплички. Там перші ряди кавалерії побачили, що то дорога між високими берегами, але було вже запізно. Вони вже не могли задержатися в розгоні. Передні коні на вид смертельної небезпеки поставали дуба і перті розгоном дальших повалилися. Ряд їздців за рядом валився з кіньми у криваву прірву аж поки не завалив її по сам верх. Катастрофа була повна і вже не можна було її нічим направити, бо рівночасно ззаду заторохкотіли стріли німе-

цьких розстрільних: то по цілонічнім форсовнім марши надтягав ще в сам час пруський генерал Бліхер з останками своїх сил. Наполеон, найбільший полководець Франції й Європи, був остаточно й на завсіди побитий.

Так оден рух голови простого мужика, котрий сповняв функцію знавця тої околиці, рішив про долю наймогутнішого монарха Європи і її найбільшого вождя. Той приклад ясно показує, що властиво нема менше і більше важних функцій в суспільности і що остаточно про все рішає Провидіння Боже, котре нераз послугується навіть дуже невидними людьми, щоб вирішити дуже важні події.

Знаю, що ви будете критикувати мій виклад і мої поради. Стою на становищі, що маєте до того повне право і що навіть добре зробите, коли критично обговорите між собою те, що я вам сказав. Діло тільки в тім, щоби критика мала голову і ноги, бо критика виглядає часом льогічно, а вона нельогічна. Для прикладу оповім вам одну подію з життя графа Баденія, маршала галицького сойму, котрий належав до людей розумних і жертовних. Раз звиджував він якусь жидівську школу і трафив на годину релігії. Учитель якраз викладав малим дітям про сотворення світа і дійшов до місця, де Бог побачив, що все добре сотворив. Чи всі розумієте, що я оповідав? запитав дітей. Встав малий Іцик і каже:

— Я розумію, тільки одного не знаю, як Пан Біг міг сказати, що він все добре зробив.

— Іцик, а щож недобре?

— Недобре сотворений кінь.

Граф Бадені, котрий любив коней, дуже зацікавився тою відповіддю й запитав малого: Ну, а якже ти думаєш кінь повинен виглядати?

— Там, де кінь має хребет, повинен мати живіт, тоді булоб на нім м'яко сидіти, відповів Іцик.

Старий граф голосно розсміявся.

Пригляньтесь тій критиці малого Іцка, а побачите, що вона має не тільки аргументацію, але навіть певного рода рацію, то значить, певного рода правду за собою: бо дійсно м'якше булоб сидіти, якби кінь мав живіт там де має хребет. І можливо, що малий Іцик дійшов до тої думки навіть на підставі досвіду, значить, не говорив того лише на підставі пустої спекуляції, тільки коли сидів на худій коняці, то гризло його ззаду. А як Іцко зліз з коня і придивився йому, то побачив, що під сподом кінь не має такої твердої річи як хребетна кістка. Одного тільки не взяв малий Іцко під увагу, не взяв або не міг взяти, бо ще мав за мало вироблений досвід і світогляд. А саме він не взяв під увагу того, що якби кінь мав там живіт, де має хребет, то на кони взагалі не можна булоб ні їздити ні сидіти, бо за першим разом мавби роздушений живіт.

Ту критику малого Іцка пригадує багато критик не тільки молодих людей, але і старших. Се прототип великої більшості критик, зрештою не тільки у нас Українців, але скрізь між людьми. Отже нехай вам остане на памятку вказівка, як не критикувати. Навчіться того тоді, коли добре розберете оповідання, яке я тут навів. Воно вчить, що є ранга між аргументами. То значить, що навіть коли маєте проти чогось сам в собі аргумент правдивий, то сего ще замало, бо треба ще розглянутися в думці, чи нема за тим іншого аргументу, сильнішого від попереднього, котрий переважить правду першого аргументу. А по друге треба ще звертати увагу на вязання, бо хочби матерьял був навіть найлучший, то коли нема вязання того матерьялу, то з того не буде ніякої будови.

Нехайже сі приклади остануть вам в памяти й охоронять вас перед недоцінюванням вартости функції, яка кождому з вас припадає в суспільности і перед критикоманією. На тім кінчу.

ДВІ АНКЕТИ

Перед повисшим викладом роздано ученикам з VII і VIII кл. наведену низше анкету і в пару днів опісля ще додаткову анкету лише для учеників VIII кл. Ціль тих анкет була: дати референтови підставу, зорієнтуватися в степені розвитку учеників та в напрямі їх думок і нахилів. Наводимо тут ті анкети, бо може бодай дещо з них придасться тим, що хочуть займатися долею нашої молоді.

Анкета для учеників VII і VIII кл. гімн.

- 1) До котрої класи ученик тепер ходить?
- 2) Кілько має літ?
- 3) Чи почувається здоровим або на що хорий?
- 4) Чим батько? (Коли рільник, подати число моргів поля). Якого обряду мати?
- 5) Кілько має братів, сестер і в яким віці?
- 6) Які газети або журнали подобаються йому?
- 7) До якого фаху (звання) має найбільший нахил?
- 8) Чи мріє про виїзд на студії за границю і куди?
- 9) Чи знає чужі мови й котрі?
- 10) Вичислити трьох найбільш улюблених письменників і написати, котрий твір кожного з них найбільше подобається.
- 11) Які предмети найбільше любить?
- 12) Чи мав які реферати? На які теми?
- 13) Чи любив писати задачі й на які теми?
- 14) Чи вміє стенографувати або писати на машині, грати й на чім?

Проситься завдавати на письмі довільні питання про все, що інтересує ученика.

Додаткова анкета для учеників VIII класи.

Імени і назвиська подавати не треба! Зате подати:

- 1) Звідки походить? (Львів, інше місто, село).

2) Хто удержує? (родичі, рідня, частинно сам, зовсім сам).

3) Чи має лекції або яке інше заняття платне?

4) Де мешкає? (дома, на станції, в бурсі).

5) Яке відношення до релігії і Церкви?

6) Чи і який ідеал в життю поставив собі і як його здійснює?

7) Хто мав або що мало на нього найбільший вплив в життю? (батько, мати, рідня, учитель, священник, письменник, діяч і котрий).

8) Чи застановляється над суспільними (соціальними) справами і чи має які думки про се? Які?

9) Як уявляє собі ідеал держави?

10) Кого вважає найбільшим з Українців і чужих?

11) Кого хоче наслідувати?

12) Як собі уявляє ідеал професора?

13) Чи належить до гімназійних кружків і яких?

14) Що найбільше любить читати в газетах?

15) Що робить у вільних хвилях від науки?

16) Чи ходить до кіна, театру, на концерти і що найбільше подобається йому (які фільми, котрі артисти, які театральні твори, котрих авторів, які і чиї музичні твори)?

17) Чи задоволений з життя?

18) Що найбільше йому долягає?

19) Що дає йому найбільше задоволення?

20) Як думає провести вакації?

По написанні відповідей можна задавати якнайбільше питань на тім самім папері, на котрім написана відповідь.

Примітка. Змісту відповідей на всі ті питання подати не можемо, бо сегрегація й обрізка тих відповідей вимагалаб окремої студії.

Чи Ви читаєте „Нову Зорю“?

Вже десятий рік виходить у Львові найстарша і найбільша правдиво католицька газета в українській мові, котра називається **„НОВА ЗОРЯ“**. Вона вправді призначена для інтелігенції, але може її розуміти також кождий освічений селянин і робітник, котрий уже орієнтується в загальних справах. **„НОВА ЗОРЯ“** освітлює всі політичні й економічні, культурні й філософічні справи зі становища чисто католицького. Принєсить цікаві вісти про все, що діється на українських землях і в цілїм світі. В **„Новій Зорі“** знайдете постійний порадник, що робити в різних недугах. У **„Новій Зорі“** подається вісти про найновіші закони (права) і розпорядки. В **„Новій Зорі“** є опис подорожей по чужих краях. У кождім недільнім числі **„Нової Зорі“** є стаття про літературу, про науку або про мистецтво (про штуку). **„Нова Зоря“** має своїх кореспондентів (дописувачів) у різних місцевостях як у нашім краю, так і за границею. **„Нова Зоря“** містить також цікаві дописи з Канади, зі Злучених Держав Півн. Америки і з Бразилії. **„Нова Зоря“** виходить два рази на тиждень і коштує річно 24 зол., за кордоном 36 зл. Найлучше зложитися кільком і вислати передплату відразу на цілий рік.

**Замовляйте в Адміністрації
„НОВОЇ ЗОРІ“, — ЛЬВІВ
ул. Гродзіцких ч. 2. І. поверх.**

В КОЖДІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ
повинен бути католицький часопис

„ПРАВДА”

„ПРАВДА” виходить що тижня під не-
ділю на 12 сторінок і приносить усе бо-
гато цікавих відомостей зі світа і рідно-
го краю.

„ПРАВДА” містить статті на теми полі-
тичні, церковні, культурні та господар-
ські.

„ПРАВДА” дає місце дописам з життя
наших товариств і установ у Львові, в
краю і закордоном та призначає окремі
сторінки: для жіноцтва, молоді, дає мі-
сячний додаток для дітей „Віночок” та
„Бібліотечку Правди” в формі книжочок
для молоді.

„ПРАВДА” приносить цікаві ілюстрації
зі світових та краєвих подій.

Поодиноке число „ПРАВДИ” коштує 15
сот. В передплаті коштує „ПРАВДА”
в краю місячно: 0.70 зол., чвертьрічно
2 зол., річно 8 зол. За кордоном перед-
плата коштує річно 14 зол. (або їх рівно-
вартість в іншій валюті). Замовлення
присилати на адресу:

„ПРАВДА”, — ЛЬВІВ

ул. Гродзіцких ч. 2. I. поверх.

В Адміністрації „Нової Зорі“

можна дістати отсі видання

Бібліотеки Укр. Католическої Організації:

Ціни в золотих:

Ч. 1.	Основи соціології	3.—
Ч. 3.	Спіритизм	2.—
Ч. 4.	Життя св. Кирила і Методія	0·80
Ч. 5.	Я. А.: Секти й сектанти	0·60
Ч. 6.	С. Томашівський: Петро, перший уніятський митроп. України-Руси	1·50
Ч. 7.	Греко-католическа Церква (історія)	0·95
Ч. 8.	Д-р О. Назарук: Преса	3.—
Ч. 9.	Борді за Церкву. Ч. I. Св. Павло	2.—
Ч. 11.	Д-р О. Назарук: Вчасна весна в пів- нічній Алберті	0·50
Ч. 12.	о. Т. Галушинський: Найвищий Па- стирський Уряд в Христ. Церкві	0·60
Ч. 13.	Зброя до оборони і наступу. Начерк проповіді про пресу (добров. даток)	
Ч. 14.	о. Т. Галушинський: Царство сатани наступає на нас	0·80
Ч. 15.	Борді за Церкву. Ч. II.	2.—
Ч. 16.	Християнське виховання молоді (про- відні думки Енцикліки).	0·40
Ч. 17.	Еп. Гр. Хомишин: Пастирський Лист про політичне положення	0·40
Ч. 18.	О. Назарук: Галицька делегація в Ризі 1920 р.	1·80
Ч. 19.	Борис Колодій: Галицька Соціалі- стична Радянська Республіка	0·50
Ч. 20.	о. Т. Галушинський: Недільний Дзвін	2.—
Ч. 21.	А. Кругельський: Тисячелітня Схизма на Лемківщині	1.—
Ч. 22.	о. М. Карівець, ЧСВВ: Три Сино- дальні Архієреї	0·25
Ч. 23.	Еп. Гр. Хомишин: Про грозу духової руїни (Пастирський Лист)	0·40
Ч. 24.	А. Ч.: Українська молодь Христові	0·60

- 1850 2, 37 (1986) РЛ 4057
- Ч. 25. о. В. Порошко, Ч. Пресв. Ізб.: Хто
такий був Лютер?
- Ч. 26. Осип Назарук: На спокійнім океані
- Ч. 27. " " Жінка і суспільність
- Ч. 28. " " Жіноча справа . . .
- Ч. 29. В. Маковський: "Андрей" на заслання
- Ч. 30. А. Ч. Террор в минувшині . . . 0'40
- Ч. 31. Д-р О. Назарук: Вибір звання . . 0'40

ІНШІ ВИДАННЯ:

- Д-р О. Назарук: Гр.-катол. Церква і укр.
ліберальна інтелігенція 3'00
- о. Д-р Т. Галушинський: Думка і наука
Церкви в питанню літург. мови . . . 0'20
- Д-р С. Томашівський: Десять літ україн-
ського питання в Польщі 1'50
- Д-р С. Томашівський: Наша чільна пар-
тія у власнім зеркалі. Критичні
замітки 1'00
- Д-р Ст. Томашівський: Про ідеї, героїв
і політику 2'00
- О. Назарук: Роксоляна (повість) 12'00
- О. Н.: Ідеологічні основи Укр. Като-
лич. Партії 0'50
- Проф. А. Конлер: Релігія й політика . . 1'80
- С. Томашівський, історик, політик, публі-
цист 1'00
- А. Ч.: На калиновім мості (Листи до
молоді) 0'80
- Д-р Осип Назарук: Католицький журна-
ліст обвинувачений за державну
зраду 1'30
- Станислав Лось: За конструктивну полі-
тику на Червоній Русі 1'00
- Гадяцький Договір 0'50
- Осип Назарук: Націоналізм Донцова . . 0'60
- Осип Назарук: Венеція 3'00

Всі ті книжки можна дістати
в Адміністрації „НОВОЇ ЗОРІ“
Львів, ул. Гродзіцких ч. 2. І. п.

PA 4057_g